

Міністерство освіти і науки України
Університет митної справи та фінансів

Факультет управління
Кафедра публічного управління та митного адміністрування

Кваліфікаційна робота

на здобуття освітнього ступеня магістр
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»

за темою: Реінтеграція ветеранів: світовий та український досвід

Виконав : студент групи ПУ 23-1зм
Спеціальність 281
«Публічне управління та
адміністрування»
Зубачов Є.В.
Керівник к.держ упр., доц. Шевченко Н.І.

Рецензент професор кафедри державного
управління і місцевого самоврядування
ННІ державного управління
НТУ «Дніпровська політехніка»
д.держ.упр., професор Маматова Т. В.

Дніпро – 2025

АНОТАЦІЯ

Зубачов Є.В. Реінтеграція ветеранів : світовий та український досвід

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістр за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Метою магістерської роботи є аналіз світового та українського досвіду реінтеграції ветеранів та розробка рекомендацій для вдосконалення політики України у цій сфері.

Дипломна робота присвячена дослідженню процесів реінтеграції ветеранів у суспільство, зокрема аналізу світового та українського досвіду. У першому розділі розкрито теоретичні засади реінтеграції, зокрема її сутність, соціальні, економічні та психологічні аспекти, а також особливості інституційного забезпечення в різних країнах. Досліджено світовий досвід реінтеграції ветеранів, зокрема у США, Канаді, Ізраїлі та країнах Європейського Союзу, з метою визначення їх уроків для України. Розглянуто ключові елементи, такі як створення інтегрованої системи підтримки, освітні програми, психологічна допомога, залучення громад та використання технологій у реабілітації. Висвітлено переваги багатокомпонентного підходу, що поєднує зусилля державних і громадських ініціатив. Наголошено на можливостях адаптації цих підходів до українського контексту, а також окреслено основні виклики, серед яких обмеженість ресурсів і недостатня координація. Зроблено висновок, що інтеграція світових практик сприятиме ефективній реінтеграції українських ветеранів, зміцненню соціальної стабільності та економічному розвитку країни.

Ключові слова: реінтеграція, ветерани, програми реінтеграції, світовий досвід, підтримка, допомога, відновлення, соціальна підтримка.

SUMMARY

Zubachov E. Reintegration of veterans: international and Ukrainian experience

Qualification work for obtaining a master's degree in specialty 281 «Public administration». University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

The purpose of the master's thesis is to analyze the world and Ukrainian experience of reintegration of veterans and develop recommendations for improving Ukraine's policy in this area.

The thesis is devoted to the research of the processes of reintegration of veterans into society, in particular the analysis of the world and Ukrainian experience. The first chapter reveals the theoretical foundations of reintegration, including its essence, social, economic, and psychological aspects, as well as features of institutional support in different countries. The world experience of reintegration of veterans, in particular in the USA, Canada, Israel and the countries of the European Union, was studied in order to determine their lessons for Ukraine. Key elements such as the creation of an integrated support system, educational programs, psychological assistance, community involvement and the use of technology in rehabilitation are considered. The advantages of a multi-component approach combining the efforts of state and public initiatives are highlighted. The possibilities of adapting these approaches to the Ukrainian context are emphasized, and the main challenges are outlined, including limited resources and insufficient coordination. It was concluded that the integration of world practices will contribute to the effective reintegration of Ukrainian veterans, strengthening of social stability and economic development of the country.

Key words: reintegration, veterans, reintegration programs, world experience, support, assistance, recovery, social support.

Список публікацій здобувача

Зубачов Є.В.Шевченко Н.І. Навігація до реінтеграції: уроки світової практики для українських ветеранів //Scientific achievements of contemporary society: VI Міжнародна науково-практична конференція. Лондон, Великобританія, січень 2025р.). 578-583. URL: <https://sci-conf.com.ua/vi-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-scientific-achievements-of-contemporary-society-10-12-01-2025-london-velikobritaniya-arhiv/>.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	3
ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ	7
1.1. Сутність, зміст та значення реінтеграції ветеранів у суспільство.	7
1.2. Соціальні, економічні та психологічні аспекти реінтеграції	14
1.3. Нормативно-правове та інституційне забезпечення реінтеграції ветеранів у світі та в Україні	20
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ	27
2.1. Оцінка політики реінтеграції ветеранів в Україні	27
2.2. Основні виклики реінтеграції в умовах війни	36
2.3. Досвід громадських організацій у процесі реінтеграції ветеранів	45
РОЗДІЛ 3. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ	50
3.1 Уроки світової практики реінтеграції ветеранів для України.	50
3.2 Удосконалення механізмів публічного управління у сфері реінтеграції ветеранів	57
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	69
ДОДАТКИ	76

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

АТО – Антитерористична операція. Після 2018 АТО називають «Операцією Об'єднаних сил» - ООС

ВЛК – Військово-лікарська комісія

ДЗР – допоміжні засоби реабілітації

ДФТГ – Добровольчі формування територіальних громад

ЄВВ – Єдине ветеранське вікно

ЗСУ – Збройні Сили України

КМУ – Кабінет міністрів України

КСРДР – Комплексні стандарти щодо роззброєння, демобілізації та реінтеграції

Мінветеранів – Міністерство у справах ветеранів

Мінсоцполітики – Міністерство соціальної політики

МКФ – Міжнародна класифікація функціонування, обмежень життєдіяльності та здоров'я

МПК ООН – Міжнародний постійний комітет Організації Об'єднаних Націй

МСЕК – Медико-соціальна експертна комісія

НАДС – Національне агентство України з питань державної служби

НСЗУ – Національна служба здоров'я України

НУО – Неурядова організація

ОГД – Одноразова грошова допомога

ОГД – Одноразова грошова допомога

ОДА – Обласна державна адміністрація

ОПК – Оборонно-промисловий комплекс України

ПТСР – Посттравматичний стресовий розлад

ТЦК та СП – Територіальний центр комплектування та соціальної підтримки

УБД – Учасник бойових дій

УВФ – Український ветеранський фонд

ЦНАП – Центр надання адміністративних послуг

ЦОВВ – Центральні органи виконавчої влади

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні реалії України зумовлені багатьма викликами, зокрема війною, яка вплинула на всі сфери суспільного життя. Сьогодні суспільство та держава зосереджені на питаннях мобілізації, ведення бойових дій, економічній стабільності, залученні військової допомоги від міжнародних партнерів. Водночас одним із довгострокових наслідків війни є постійне зростання кількості ветеранів, які потребують ефективної підтримки для адаптації до мирного життя.

Реінтеграція ветеранів є важливим компонентом соціальної стійкості держави. Це не лише повернення ветеранів до цивільного життя, але й забезпечення їхньої соціальної реалізації, збереження їхньої психологічної стабільності, правового захисту, а також сприяння економічній самодостатності. Однак у багатьох випадках питання захисту прав ветеранів, надання їм пільг і послуг, а також створення умов для їхньої реінтеграції отримують недостатню увагу.

Україна, як країна, що зіткнулася з масштабним військовим конфліктом, має унікальну ситуацію: кількість ветеранів у державі значно збільшилась, і це вимагає від державних органів не лише оперативного реагування, а й довгострокового стратегічного планування. Держава зобов'язана створити дієву систему підтримки, яка б відповідала потребам ветеранів.

Реінтеграція ветеранів є питанням не лише соціальної політики, а й національної безпеки, оскільки адаптація колишніх військових до цивільного життя сприяє зниженню соціальної напруги, підвищенню економічного потенціалу країни та створенню умов для сталого розвитку.

Водночас вивчення світового досвіду реінтеграції ветеранів відкриває нові перспективи для вдосконалення політики України. Успішні практики країн Європейського Союзу, США, Канади та інших держав можуть стати

базисом для створення дієвих механізмів у вітчизняних умовах. Це питання є не лише актуальним на сьогодні, але й важливим для розвитку країни у довгостроковій перспективі.

Таким чином, дослідження реінтеграції ветеранів, поєднання світового досвіду з реаліями України є надзвичайно важливим для формування ефективної державної політики та забезпечення соціальної справедливості.

Мета дослідження – аналіз світового та українського досвіду реінтеграції ветеранів та розробка рекомендацій для вдосконалення політики України у цій сфері.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- визначити сутність і складові процесу реінтеграції ветеранів;
- проаналізувати світовий досвід реінтеграції ветеранів;
- дослідити сучасний стан і проблеми реінтеграції ветеранів в Україні;
- запропонувати рекомендації щодо вдосконалення державної політики реінтеграції в Україні з урахуванням світового досвіду.

Об'єктом дослідження є процес реінтеграції ветеранів у суспільство, а **предметом** – механізми, методи та практики реінтеграції ветеранів у світовому та українському контекстах.

Методологічна основа роботи включає комплекс підходів, методів і принципів, що забезпечують всебічний аналіз та обґрунтування результатів дослідження. Системний підхід - дослідження реінтеграції ветеранів розглядається як складна система, що охоплює різні аспекти: соціальний, психологічний, економічний, правовий. Цей підхід дозволяє визначити зв'язки між компонентами системи та інтегрувати їх у єдину концепцію. Порівняльний аналіз використаний для аналізу світового та українського досвіду використовуються методи порівняння політик, програм і практик у сфері реінтеграції ветеранів. Це дає змогу ідентифікувати ефективні моделі, які можна адаптувати до умов України. Інституційний підхід використовується для аналізу ролі державних і недержавних інститутів у процесах реінтеграції ветеранів, їхньої взаємодії, а також нормативно-

правового забезпечення. Соціологічні методи застосовуються для аналізу потреб ветеранів, їхнього ставлення до існуючих програм підтримки, а також для оцінки ефективності державних і громадських ініціатив. Метод контент-аналізу використовується для вивчення нормативно-правових документів, міжнародних звітів, наукових праць і публікацій, які стосуються теми реінтеграції ветеранів. Емпіричні методи проведення аналізу статистичних даних, які характеризують демографічний склад ветеранів, їхній економічний стан, участь у програмах реінтеграції. Прогностичні методи дозволяють оцінити перспективи розвитку системи реінтеграції в Україні на основі вивчення сучасних тенденцій та світового досвіду.

Поєднання цих методів забезпечує комплексний аналіз проблеми реінтеграції ветеранів, визначення основних викликів та розробку обґрунтованих рекомендацій для вдосконалення державної політики у цій сфері.

Наукова новизна роботи полягає в узагальненні світового досвіду реінтеграції ветеранів і розробці рекомендацій для його адаптації до українських умов. Практичне значення полягає у можливості використання результатів дослідження для вдосконалення політики реінтеграції ветеранів в Україні.

Таким чином, дослідження спрямоване на розробку нових підходів до вирішення актуальної проблеми реінтеграції ветеранів, що має важливе значення як для суспільства, так і для держави.

Логіка проведеного дослідження зумовила структуру роботи: вступ, три розділи (вісім підрозділів), висновки, загальний обсяг яких складає 68 сторінок. Список використаних джерел містить 67 найменувань, у тому числі 18 іноземною мовою. У роботі вміщено 10 рисунків та 6 таблиць. Положення основного тексту доповнює матеріал, викладений у 9 сторінках додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

1.1 Сутність, зміст та значення реінтеграції ветеранів у суспільство

Сучасні реалії України зосереджують увагу суспільства на питаннях мобілізації, веденні війни, підтриманні економічної стабільності та отриманні військової допомоги. Водночас однією з ключових проблем, спричинених війною, є зростання кількості ветеранів. На жаль, забезпечення їхніх прав та інтересів, а також належна увага до їхніх потреб часто залишаються недостатніми як з боку держави, так і суспільства. Держава несе відповідальність за створення умов для захисту прав ветеранів, законодавче врегулювання їхнього статусу, надання пільг і послуг, а також їхню ефективну реінтеграцію у суспільство. Це питання має надзвичайно важливе значення не лише в нинішніх умовах, а й для планування майбутнього розвитку країни.

У словниках української мови поняття «інтеграція» трактується, як «об'єднання чого-небудь в єдине ціле [12]; у великому тлумачному словнику сучасної української мови як «об'єднання в єдине ціле будь-яких окремих частин, об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи, процес упорядкування, узгодження та об'єднання структур і функцій у цілому організмі» [2, 500]; в словнику-довіднику як «доцільне об'єднання та координація дій різних частин цілісної системи» [45, 130]; в педагогічному словнику поняття «інтеграція» розглядається як «стан зв'язності окремих диференційованих частин і функцій системи, організму в ціле, так і процес, що веде до такого стану» [49, 229]; в оксфордському словнику сучасної англійської мови як «акт чи процес поєднання двох чи більше частин таким чином, щоб вони функціонували разом» [58, 675].

Вільна енциклопедія Вікіпедія [6] дає таке визначення: реінтеграція

(від лат. *re* – «оновлення», «повторення» і *integratio* – «відновлення», «відновлення», «з'єднання») – процес об'єднання, що раніше розпався. Реінтеграція території – повернення території з якихось причин, що раніше вийшла зі складу держави назад. Реінтеграція громадянства - відновлення в громадянстві особи, яка раніше її втратила

На міжнародному рівні держави з великим числом ветеранів усвідомлюють, що належне регулювання цієї сфери є ключовим для забезпечення соціальної стабільності. По-перше, ставлення до ветеранів безпосередньо впливає на готовність наступних поколінь проходити військову службу, а отже, і на обороноздатність країни. По-друге, з огляду на постійне зростання кількості ветеранів в Україні, реалізація їхніх прав, забезпечення доступу до пільг і послуг є важливим фактором, який визначає рівень суспільної згуртованості, соціальних зв'язків та економічного розвитку громад.

Стаття з Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»[33] дає визначення, що «ветеранами війни є особи, які брали участь у захисті Батьківщини чи в бойових діях на території інших держав. До ветеранів війни належать: учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни».

У повсякденному вжитку Оксфордський словник англійської мови визначає термін «ветеран» як «особа, яка має тривалий досвід у конкретній сфері». Також термін зазвичай використовують у повсякденній мові на позначення особи, яка брала участь у військовій службі. Однак аналіз використання цієї термінології у різних контекстах для формулювання правових та формальних визначень вказує на те, що в різних країнах термін «ветеран» вживають по-різному. В таблиці додатку Б надамо підсумок офіційних визначень[19], які використовують у країнах, які ми в подальшому будемо використовувати для порівняння.

Отже, визначення поняття «ветеран» можуть бути різними залежно від контексту кожної країни та її історії. Однак для зручності проведення аналізу їх можна згрупувати у три широкі категорії.

- *Сфокусоване:* визначення є досить обмеженим і зосереджується на особах, які були членами збройних сил і брали участь у конкретних операціях у зонах конфлікту (наприклад, Франція та Польща).

- *Інклюзивне:* як ветеранів визначають осіб, які служили у збройних силах своєї країни або іншої неоднорідної організації (Австралія, Ізраїль, Сполучене Королівство, США). У Німеччині цей термін також охоплює осіб, які все ще служать у збройних силах, навіть після вступу.

- *Всеосяжне:* охоплює членів збройних сил, але визначення настільки широке, що охоплює й інші групи, які, ймовірно, відігравали цивільну роль у «воєнних зусиллях», а також сім'ї та особи, які перебувають/-ли на утриманні загиблих чи поранених ветеранів (Хорватія). В Україні термін «ветеран» використовують по-різному – і описово, й у правовій площині. Чимало категорій визначень, які використовують, окреслені в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Основні визначення поняття «ветеран» в Україні

Ветерани війни	Учасники бойових дій, особи з інвалідністю внаслідок війни, учасники війни. Важливо відзначити, що сюди належать особи, які продовжують перебувати на службі або можуть повернутися до неї.
Особливі статусом державною підтримкою	Члени сімей загиблих (померлих) (зокрема тих, які служили добровольцями), особи, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалі учасники Революції Гідності та особи з інвалідністю, яка виникла в результаті ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи
Інші категорії ветеранів	<ul style="list-style-type: none"> - Ветерани військової служби: які мають понад 25 років досвіду служби – зокрема особи, які служили у правоохоронних органах. - Борці за незалежність України у ХХ столітті. - Ветерани праці.

Джерело: [19]

Саме перші дві категорії – «ветерани війни» та «особи, які мають особливий статус і підтримку з боку держави» – найвагомий елемент

робочого навантаження, розглянутого в цьому дослідженні. Попри таке визначення з Закону України 3551-XII (1993) «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», деякі аналітики зазначають: питання щодо того, хто сюди належить, досить неоднозначне, адже деякі положення можна тлумачити як такі, що охоплюють і цивільних громадян, які мешкають у зонах конфлікту.

Українське визначення можна описати як всеосяжне та комплексне щодо широкої низки попередньо створених категорій.

Керівниця проєкту «Простір можливостей», ексміністерка у справах ветеранів, тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України Оксана Коляда зазначає: «За всіма стандартами НАТО та ЄС, реінтегрований військовослужбовець або ветеран вважається таким, коли він вже ніколи не повертається у військо. Україна не має розкоші дозволити настільки реінтегровувати наших ветеранів, аби вони були завжди цивільними. Як показало повномасштабне вторгнення, 80 % тих, хто був в резерві першої черги, повернулися до війська 24 лютого 2022 р. Тому всі процеси реінтеграції мають відбуватись так, аби ветерани були готові в разі потреби повернутися до служби й захищати державу.

Якщо аналізувати портрети, то до 2014 р. ми говорили про ветерана віком 93+. Ветеранські політики, які сьогодні є, стосувались таких людей, їхньої соціальної підтримки, підтримки їхнього здоров'я. У 2014 р. сталася російська агресія, і ми уже говорили про ветерана віком 35+, питання реінтеграції, бізнес, відновлення. Прийшло повномасштабне вторгнення, і ми говоримо про ветеранів, яким 25+. Багато з них зазнали поранень, ампутації, і вони будуть все своє життя ще жити, вчитись, формувати родину і відбудовувати країну. Тобто система реінтеграції має бути кардинально змінена в країні настільки, аби задовольнити потреби молодшої людини, у якій попереду все її життя.» [36]

Реінтеграція та реабілітація ветеранів у цьому контексті набувають особливого значення. Без належної підтримки ветерани стикаються з

численними труднощами, зокрема фінансовими та психологічними. У довгостроковій перспективі ці проблеми можуть призводити до соціальної ізоляції, конфліктів чи навіть протиправної поведінки, що спричиняє їх залучення до системи правосуддя. У цьому випадку Україні необхідно розробити спеціальні судові процедури, орієнтовані насамперед на реабілітацію та реінтеграцію ветеранів у суспільство, а не на покарання.

Повертаючись додому у цивільне життя, ветерани зіштовхуються із труднощами: побутовими, фінансовими, фізичними та психологічними. Перший рік з моменту звільнення зі служби вважається найкритичнішим. У цей період важлива підтримка держави, громади, громадських організацій, сім'ї та друзів для полегшення та попередження можливих негативних наслідків. Саме для цього і необхідна реінтеграція. Аналізуючи міжнародні дослідження, реінтеграція – це відновлення ролей у сім'ї, громаді та на робочому місці, на які можуть впливати різні фактори оточення. Реінтеграція – це як процес, так і результат повернення до цивільного життя, що включає взаємодію особи та навколишнього середовища.[44]

Реінтеграція ветеранів - це багатогранний процес повернення осіб, які брали участь у військових діях, до мирного життя, інтеграції їх у соціальні, економічні та культурні аспекти суспільства. Цей процес охоплює широкий спектр заходів, спрямованих на адаптацію ветеранів до змінених життєвих умов, подолання психологічних травм, забезпечення їхньої участі у громадському житті, працевлаштування та доступу до послуг. Ще складнішим процесом визнають реінтеграцію колишніх учасників бойових дій з інвалідністю, оскільки ветерани стикаються з численними бар'єрами у доступі до соціально-економічних можливостей.

На думку Д. Белла [51], реінтеграція є не лише завданням соціальної політики, але й важливим елементом забезпечення стабільності суспільства, оскільки вона сприяє зменшенню соціальної напруги та поліпшенню загального клімату в країні.

Реінтеграція охоплює кілька ключових компонентів, інформацію про які надано на рис. 1.1

Рис. 1.1 Ключові компоненти реінтеграції

Джерело: сформовано автором

Психологічна адаптація пов'язана з тим, що ветерани часто стикаються з посттравматичним стресовим розладом (ПТСР), депресією, почуттям відчуженості. За словами В. Г. Лебедева [14], психологічна підтримка є основним етапом реінтеграції, яка включає терапевтичні програми, групи підтримки, індивідуальні консультації.

Соціальна адаптація передбачає допомогу ветеранам у відновленні соціальних зв'язків, участі в громадському житті, інтеграції у професійні та освітні спільноти. Як зазначає Дж. Адлер [50], соціальна адаптація є критичним фактором для збереження їхньої ідентичності в мирному середовищі.

Економічна реінтеграція пов'язана із забезпеченням працевлаштування, створенням умов для підприємницької діяльності, підвищення кваліфікації - це ключові аспекти, які дозволяють ветеранам стати економічно самодостатніми. Наприклад, у США функціонує програма GI Bill, що забезпечує освіту та професійну підготовку ветеранів [61]

Правова підтримка – це про захист прав ветеранів, реалізацію передбачених пільг і послуг, юридичної допомога - це обов'язок держави. В Україні законодавче регулювання включає закони про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту, однак практична реалізація цих норм потребує вдосконалення [21].

Реінтеграція ветеранів є важливим компонентом соціальної політики держави, який має вплив як на добробут окремих осіб, так і на загальну стабільність суспільства.

Успішна реінтеграція ветеранів знижує ризик маргіналізації, конфліктів, злочинності серед ветеранів. Наприклад, дослідження в Норвегії показали, що адаптація ветеранів сприяє зменшенню рівня соціальної ізоляції [56].

Ветерани можуть стати важливим ресурсом для розвитку економіки країни. Їхні навички, здобуті під час служби, можуть бути ефективно використані у мирному житті, якщо забезпечити належні умови.

Як зазначає М. Іванов [10], належна реінтеграція ветеранів сприяє зміцненню довіри до держави, забезпеченню соціальної згуртованості та формуванню позитивного іміджу армії в суспільстві, тобто національній безпеці держави.

Моральний обов'язок держави - забезпечення належної підтримки ветеранам є показником відповідальності держави перед тими, хто ризикував життям заради її безпеки.

Хоча війна триває, важливо вже нині замислитися над тим, як надаватимуть підтримку великій кількості ветеранів, коли вони реінтегруватимуться в суспільство. Це буде серйозною проблемою, бо відбуватиметься за наявності величезних гуманітарних потреб і викликів, пов'язаних із відбудовою. Водночас важливо відзначити, що учасники бойових дій можуть відіграти важливу роль у відновленні та відбудові, якщо їхні навички й досвід використати правильно.

Ветеран у державі може стати як проблемою, так і ресурсом. За відсутності належної роботи з ними виникатимуть соціальні напруження, зростання витрат на пільги, що може призвести до кризи соціальної сфери. Водночас якісна реінтеграція перетворює ветеранів на рушійну силу відновлення країни.

Щодо демографічної ситуації, варто зазначити, що у вересні 2022 року 2,5 мільйона українських дітей навчалися за кордоном, і ймовірність їхнього повернення невелика. Аналогічно, багато сімей військовослужбовців перебувають за межами країни, і без належної підтримки вони також можуть залишитися за кордоном, що може означати втрату ще 2 мільйонів людей після завершення війни. Це ризик програти мир після здобутої перемоги.

Реінтеграція ветеранів - це безперервний процес, який триває все життя. Її неможливо завершити за рік чи два, адже потреба в підтримці може виникнути через 5, 7 чи навіть 10 років. Необхідно реформувати політику так, щоб її ефективність оцінювалася за результатами, такими як відновлення функціональності людини, працевлаштування, а не лише за кількістю виплат. Такий підхід дозволить оцінити ефективність реінтеграційних програм і забезпечити сталий розвиток у цій сфері.

1.2 Соціальні, економічні та психологічні аспекти реінтеграції

Реінтеграція ветеранів у суспільство є багатограним процесом, що охоплює соціальні, економічні та психологічні аспекти. Кожен із цих аспектів відіграє важливу роль у забезпеченні успішного повернення ветеранів до мирного життя, їхньої самореалізації та адаптації до нових умов.

На думку Т. Коленіченко, соціальна реінтеграція ветеранів війни – це системна діяльність відповідних соціальних інститутів і інституцій, які сприяють процесу входження ветерана війни в сучасний соціум, створюючи умови та визначаючи соціально-психологічні детермінанти, які обумовлюють процес соціальної реінтеграції ветерана[12].

Критерієм індивідуального рівня соціальної реінтеграції є внутрішній ресурс ветерана. Відновлення, пошук та активізація цього ресурсу допомагають ветерану захищати свою психіку від наслідків травмуючих ситуацій, що, в свою чергу, сприяє вирішенню проблем на особистісному та поведінковому рівнях. Внутрішній ресурс ветерана пов'язаний з його

індивідуально-психологічними особливостями та здатністю активізувати поведінкові механізми, які допомагають подолати почуття страху, агресії, тривоги тощо. Отже, індивідуально-психологічні особливості ветерана є соціально-психологічним детермінантом його соціальної реінтеграції в суспільство.

Соціальна реінтеграція на рівні громади та спільноти полягає у формуванні позитивного іміджу ветерана та підвищенні його статусу в суспільстві. Консолідація зусиль державних установ, громадських організацій та представників бізнесу сприятиме створенню ефективного реінтеграційного середовища, яке забезпечить професійну, психологічну та соціальну підтримку ветеранів після повернення з зони бойових дій. Важливою соціально-психологічною детермінантою соціальної реінтеграції на цьому рівні є згуртованість громади, яка включає характеристику громади, культуру участі всіх її структур у процесі підтримки ветерана.

Готовність родини адаптуватися разом із ветераном після його повернення з бойових дій є важливим соціально-психологічним чинником, що визначає успішність соціальної реінтеграції. Ця готовність включає здатність будувати оновлені сімейні стосунки з урахуванням нового досвіду ветерана, рівень задоволеності сімейним життям, підтримку в налагодженні дружніх контактів та у пошуку професійного шляху.

Суттєвим соціально-психологічним аспектом реінтеграції ветеранів є їхня приналежність до спільноти побратимів за принципом «Рівний-рівному». Це передбачає формування почуття групової ідентичності, що базується на взаємній підтримці, спільному військовому досвіді та зв'язку з військовими структурами.

На суспільному рівні процес реінтеграції ветеранів війни охоплює розробку нормативно-правових документів, виявлення актуальних потреб ветеранів і створення мереж соціальних інституцій, які надають психологічну, соціальну та інші види підтримки. Такі заходи сприяють повноцінному поверненню ветеранів до мирного життя та їхній інтеграції в

громаду.

Соціальні аспекти реінтеграції спрямовані на включення ветеранів у суспільне життя через відновлення їхніх соціальних зв'язків, налагодження комунікації з громадою та формування позитивного іміджу ветерана в суспільстві. Одним із ключових викликів у цій сфері є подолання соціальної ізоляції, яка часто виникає у ветеранів через зміни в їхньому способі життя, втрату колишніх соціальних ролей і труднощі у встановленні нових зв'язків

Державні та громадські організації відіграють важливу роль у сприянні соціальній адаптації ветеранів. Зокрема, важливим є створення ветеранських просторів, які стають місцем взаємодії, обміну досвідом та підтримки. Крім того, значущим є впровадження програм соціального наставництва, які допомагають ветеранам поступово адаптуватися до нових умов, отримуючи підтримку від інших ветеранів або спеціально підготовлених фахівців. (рис. 1.2)

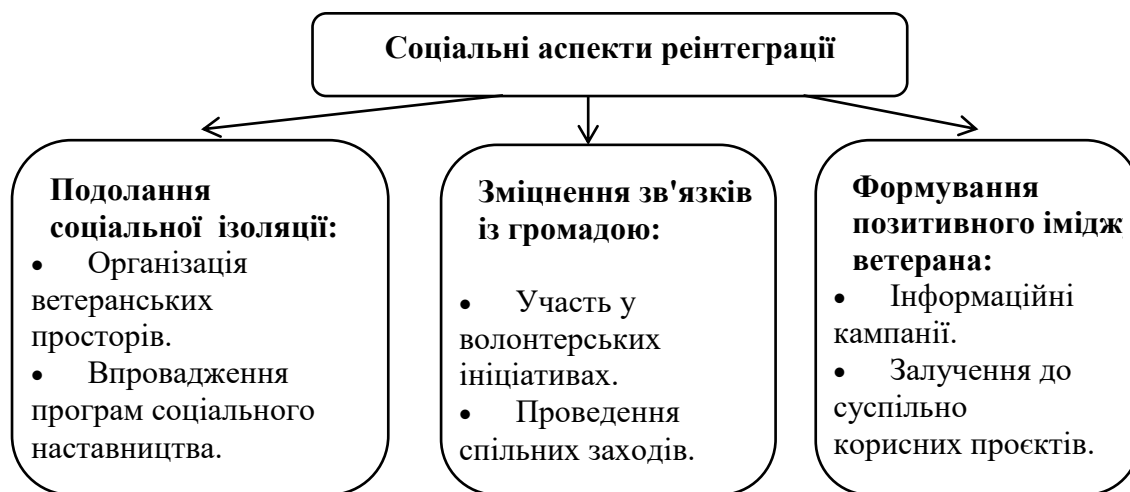

Рис. 1.2 Соціальні аспекти реінтеграції ветеранів

Джерело: створено автором

Особливе значення має зміцнення зв'язків між ветеранами та місцевими громадами. Це може включати організацію спільних заходів, залучення ветеранів до громадських ініціатив, участь у волонтерських програмах тощо. Таким чином, соціальна інтеграція стає основою для формування стійкої соціальної ідентичності ветерана.

Економічна реінтеграція є невід’ємною складовою адаптації ветеранів, оскільки забезпечення фінансової незалежності є ключовим фактором їхнього успішного повернення до мирного життя. Основними викликами у цій сфері є працевлаштування, перекваліфікація, розвиток підприємницьких ініціатив та забезпечення доступу до фінансових ресурсів (рис.1.3)

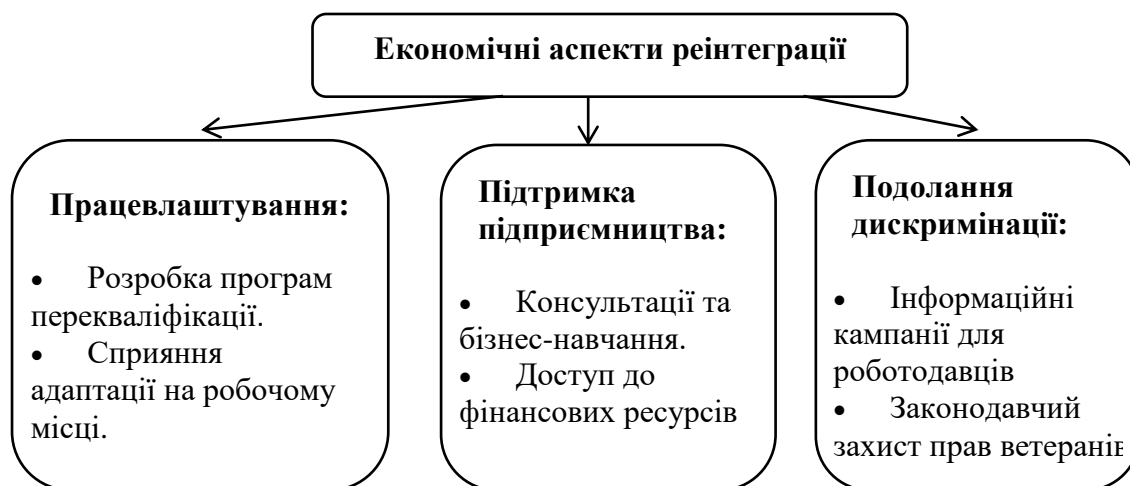

Рис. 1.3 Економічні аспекти реінтеграції ветеранів

Джерело: створено автором

Одним із ефективних шляхів економічної адаптації є створення спеціалізованих програм перекваліфікації, які враховують попит на ринку праці та особливості навичок ветеранів. Наприклад, у деяких країнах ветерани отримують можливість пройти навчання за короткостроковими курсами, які відкривають їм доступ до затребуваних професій.

Крім того, важливу роль відіграють програми сприяння підприємницькій діяльності, що передбачають консультаційну підтримку, доступ до мікрокредитування та розвиток бізнес-навичок. Успішні приклади таких ініціатив демонструють, що ветерани можуть стати активними учасниками економіки, створюючи робочі місця та сприяючи розвитку місцевих громад.

Забезпечення доступу до праці має супроводжуватися заходами, спрямованими на подолання дискримінації ветеранів на ринку праці.

Важливим інструментом є проведення просвітницьких кампаній, які допомагають роботодавцям усвідомити переваги працевлаштування ветеранів, зокрема їхній досвід, дисципліну та стресостійкість.

Психологічний компонент реінтеграції спрямований на подолання травматичних наслідків бойових дій, відновлення психологічного благополуччя та адаптацію до цивільного життя. Основними викликами є посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), депресія, тривожність, а також труднощі у встановленні емоційних зв'язків із сім'єю та близькими.

Доступ до якісної психологічної допомоги є критично важливим. Успішні підходи включають індивідуальну та групову терапію, а також програми, спрямовані на розвиток навичок саморегуляції та управління стресом. Однією з інноваційних практик є використання арт-терапії, кінезіотерапії та медитаційних технік для зниження рівня тривожності та покращення емоційного стану ветеранів.

Розвиток системи психологічної підтримки повинен також враховувати потреби сімей ветеранів, які часто стикаються з труднощами адаптації через зміни у сімейних стосунках. Важливо, щоб програми психологічної допомоги включали можливість консультування для членів сімей, спрямованого на відновлення гармонії у стосунках (рис. 1.4)

Рис. 1.4 Психологічні аспекти реінтеграції ветеранів

Джерело: створено автором

Ключовою умовою успішної психологічної адаптації є створення середовища, в якому ветерани можуть відкрито говорити про свої проблеми та отримувати підтримку. Це передбачає розвиток культури взаємодії у суспільстві, де питання психологічного здоров'я сприймаються без стигматизації.

Важливою детермінантою соціальної реінтеграції ветеранів війни є сім'я. Сім'я виступає як підтримуючою, так і дезінтегруючою детермінантою для ветерана в процесі його соціальної реінтеграції [59]. Беручи участь у війні, ветеран набуває нового досвіду, цінностей, який був отриманий ним в процесі бойових дій. Родина не готова приймати ветерана з новим досвідом, цінностями, що призводить до виникнення конфліктних ситуацій в родині. Поява конфліктів у родині впливає на процес соціальної реінтеграції ветеранів.

Науковець R. Morin розглядає успішність процесу соціальної реінтеграції через критерій перебування/не перебування у шлюбі. За результатами проведеного ним дослідження процес реінтеграції у одруженого ветерана проходить складніше, аніж у неодруженого ветерана [57].

Таким чином, Реінтеграція – це процес надання цивільного статусу колишнім учасникам бойових дій і забезпечення їхнього сталого працевлаштування та доходу. Реінтеграція – це, за своєю суттю, соціально-економічний процес із відкритими часовими межами, який зазвичай відбувається у громадах на місцевому рівні. Він є частиною загального розвитку країни та відповідальності держави, і часто вимагає довгострокової зовнішньої допомоги.

Соціальні, економічні та психологічні аспекти реінтеграції ветеранів є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими складовими процесу їх адаптації до цивільного життя. Комплексний підхід до вирішення цих питань дозволяє забезпечити гармонійне включення ветеранів у суспільство, зміцнити їхню економічну самостійність і забезпечити психологічне благополуччя, що є основою для сталого розвитку як окремих індивідів, так і держави в цілому.

1.3 Нормативно-правове та інституційне забезпечення реінтеграції ветеранів у світі та в Україні

Реінтеграція ветеранів війни та членів їх сімей є важливим аспектом державної політики, спрямованої на забезпечення гідного життя та підтримки тих, хто пожертвував своїм здоров'ям і добробутом заради захисту своєї батьківщини. Для швидкого повернення ветеранів до цивільного життя, їх адаптації та забезпечення достойного рівня життя, необхідна ефективна система правового регулювання. Законодавча база, що регулює питання реінтеграції ветеранів тісно пов'язана з системою їх соціального захисту та визначає комплекс нормативно-правових актів, які визначають права пільги, фінансову допомогу, медичне обслуговування та інші види соціальної підтримки.

Оскільки реінтеграція являє собою комплекс заходів, що спрямовані на відновлення соціального статусу, адаптацію до мирного життя та інтеграцію ветеранів війни в суспільство то мета реінтеграції полягає у створенні умов для нормального життя ветеранів після повернення з війни.

Багато країн розробили спеціалізовані законодавчі акти, що регулюють питання реабілітації, соціального захисту та реінтеграції ветеранів. Наприклад, у США діє «Закон про ветеранів» (Veterans Affairs Act), який забезпечує доступ до медичних послуг, освітніх програм та фінансової підтримки. Ветерани мають право на пільги, включаючи доступне житло, професійну підготовку та консультаційні послуги. Однією з ключових програм є GI Bill, яка надає можливість ветеранам отримувати освіту та перекваліфікацію, що є важливим інструментом їхньої економічної інтеграції. Закон також включає положення про створення адаптованих житлових умов для ветеранів з інвалідністю [63].

У країнах Європейського Союзу, таких як Німеччина та Франція, реінтеграція ветеранів базується на системі соціального страхування. Німеччина прийняла законодавство, що регулює соціальне забезпечення

ветеранів через систему Bundeswehr Social Welfare, яка включає програми підтримки працевлаштування, психологічну реабілітацію та довгострокову медичну допомогу. У Франції, відповідно до закону «Code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de guerre», ветерани отримують пенсійні виплати, спеціальні освітні програми та доступ до ринку праці через програми інтеграції [55].

У Канаді нормативна база включає «Закон про ветеранів» (Veterans Charter), який встановлює порядок надання медичної допомоги, психологічної підтримки та професійної підготовки для ветеранів. Важливим аспектом є програми з відновлення психічного здоров'я, включаючи підтримку сімей ветеранів [64].

Інституційні механізми підтримки ветеранів часто реалізуються через спеціалізовані установи. У США функціонує Департамент у справах ветеранів (VA), який управляє мережею медичних закладів, програм з перекваліфікації та надання житла. Особлива увага приділяється програмам психологічної реабілітації, таким як Veterans Crisis Line, яка надає підтримку ветеранам, які страждають від посттравматичного стресового розладу (PTSD).

У країнах ЄС діють агентства соціальної адаптації, наприклад, Федеральна служба соціального захисту у Німеччині. Ці організації співпрацюють з місцевими громадами, неурядовими організаціями та приватними компаніями для створення інтеграційних програм. У Франції значну роль відіграють ветеранські асоціації, які сприяють соціальній інтеграції через волонтерські програми та професійні тренінги.

Канадські інститути реінтеграції ветеранів мають багатокомпонентний підхід, що включає як державну підтримку, так і активну участь громадських організацій. Програми, розроблені на базі центру Operational Stress Injury Clinics, зосереджуються на реабілітації через індивідуальні терапевтичні сесії та групову підтримку [64].

Важливим елементом інституційного забезпечення є співпраця з громадськими організаціями, які надають психологічну допомогу, підтримують сім'ї ветеранів та сприяють формуванню позитивного іміджу ветерана у суспільстві. Наприклад, у Канаді активно працюють ветеранські організації, які допомагають ветеранам знайти роботу та інтегруватися в громаду.

Важливо зауважити, що ветерани війни та члени їх сімей в Україні мають право на повний спектр соціального захисту, який передбачений для всіх громадян країни, згідно із чинним законодавством.

В Україні законодавство на всіх рівнях чітко визначає, що обов'язок держави – належним чином подбати про осіб, які служили в армії, та їхні сім'ї. Понад 156 законодавчих актів стосуються надання послуг ветеранам. Особливо важливі документи окреслені в таблиці 1.2

Таблиця 1.2

Ключові законодавчі документи, які стосуються ветеранів

Ключовий законодавчий акт	Підсумок
Стаття 17 Конституції України	«Держава забезпечує соціальний захист громадян України, які перебувають на службі у Збройних Силах України та в інших військових формуваннях, а також членів їхніх сімей». Це питання розглядається в інших законодавчих актах і документах, які стосуються прав і підтримки ветеранів.
Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального забезпечення» від 22 жовтня 1993 р., № 3551-ХІІ	Це основний законодавчий документ, який визначає ветеранів війни та статус ветерана війни, а також прописує пільги та преференції, які забезпечує держава. Там є довгий і чіткий перелік поправок щодо статусу та пільг / послуг

Права, пільги, фінансова підтримка та допомога, порядок і їх отримання прописано в ряді нормативних документів. Серед них: Закони України «Про соціальні послуги», «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», «Про правовий і соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей», «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист», Постанови Кабінету Міністрів

України: «Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей; Про затвердження Порядку проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України, «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України...», Постанова КМУ від 3 березня 2020 року № 203 «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій осіб, які виконували бойове (службове) завдання із захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України в умовах безпосереднього зіткнення та вогневого контакту з військовими формуваннями інших держав і незаконними збройними формуваннями», Постанова КМУ від 12.07.2024 № 837 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спрощення процедури надання окремим категоріям осіб статусу учасника бойових дій», накази Міністерства соціальної політики України: «Про затвердження Типового договору про надання соціальних послуг, накази Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних сил України (додаток В).

Постанова КМУ від 9 квітня 2024 р. № 416 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спрощення процедури надання особам статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України» Цією Постановою визначається Порядок процедури надання статусу особи з інвалідністю внаслідок війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпеченні їх

проведення, під час безпосередньої участі у заходах, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України.

Базовим для забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей є Закон України «Про соціальні послуги»[30]. Він ставить за мету визначення основних організаційних та правових засад у наданні соціальних послуг, спрямованих на профілактику, подолання та мінімізацію негативних наслідків, особам та сім'ям, які перебувають у скрутних життєвих обставинах, в тому числі і ветерани війни.

Структури, створені в різних країнах, суттєво різняться між собою залежно від історичного контексту та підходів, пов'язаних із наданням підтримки ветеранам. Однак у всіх країнах, окрім однієї (Польщі,) діють окремі єдині організації, відповідальні за загальну політику та координацію справ ветеранів. Це можуть бути як окремі підрозділи Міністерства оборони, так і координаційні структури центрального уряду (Німеччина, Ізраїль, Сполучене Королівство) чи повноцінні окремі Міністерства (Австралія, Хорватія, Франція, США).

Національні структури відіграють важливу роль у загальній координації політики та підходів до реінтеграції ветеранів і створення відповідних стандартів роботи у всіх органах влади. Наприклад, 2019 року у Сполученому Королівстві створили новий офіс для того, щоб забезпечити активнішу роботу з ветеранами в різних гілках влади та ефективнішу координацію, навіть попри те, що наданням послуг керує низка профільних міністерств, агенцій, а також влада на місцях. У США та Австралії відповідні Міністерства у справах ветеранів координують надання послуг, але покладаються в цьому на мережу регіональних офісів (чи на рівні штату) й акредитованих місцевих провайдерів, які вже надають послуги безпосередньо.

В Україні Мінветеранів створили в листопаді 2018 року, і хоча пізніше у серпні 2019 року його тимчасово об'єднали з Міністерством з питань

реінтеграції тимчасово окупованих територій України, у березні 2020 року його статус знову відновили. Створення Мінветеранів було частково зумовлене визнанням того факту, що системи та послуги для ветеранів потребують покращення, і спробою розпочати розв'язання проблем, пов'язаних із фрагментарністю та координацією 18 окремих інституцій, відповідальних за надання послуг, та 156 окремих законодавчих актів. Ключові пріоритети Міністерства у справах ветеранів (у Постанові Кабінету Міністрів № 471 12/06/2020): «реабілітація, вшанування й повага, а також ресоціалізація». Інші міністерства чи організації, які мають ключові зобов'язання у сфері забезпечення підтримки ветеранів, окреслені в додатку Г.

Окрім додаткової соціальної допомоги, зазначеної у наведених нижче документах особи також мають можливість користуватися субсидіями та пільгами на комунальні послуги, державною соціальною допомогою, допомогою для сімей з дітьми та іншими соціальними послугами.

Однак, наявна нормативно-правова база потребує вдосконалення з урахуванням сучасних викликів, таких як збільшення кількості ветеранів через військові дії та необхідність інтеграції міжнародного досвіду. Важливим є впровадження нових законодавчих ініціатив, що регулюватимуть довготривалі процеси реабілітації, професійної адаптації та соціальної інтеграції ветеранів.

Основна різниця між соціальним захистом і соціальною підтримкою, на думку авторів, полягає в тому, що соціальний захист є функцією держави, яка охоплює строго визначені законодавством заходи. Соціальна підтримка, натомість, може здійснюватися не лише державними, а й недержавними організаціями та включає більш широкий набір послуг і заходів, що виходять за межі законодавчих обмежень.

В Україні функції координації процесів реінтеграції покладені на Міністерство у справах ветеранів, яке займається розробкою та реалізацією відповідних програм. До процесу також залучені громадські організації, волонтерські ініціативи та міжнародні партнери, які сприяють обміну

досвідом та впровадженню найкращих практик.

Проте, інституційна система в Україні стикається з рядом проблем, серед яких недостатнє фінансування, низький рівень міжвідомчої координації та обмежений доступ до послуг у сільській місцевості. Для вирішення цих питань необхідно забезпечити розвиток інфраструктури підтримки ветеранів, посилити співпрацю між державними органами та недержавними структурами, а також запровадити механізми моніторингу та оцінки ефективності програм реінтеграції.

З огляду на міжнародний досвід, Україна має потенціал для впровадження комплексного підходу до реінтеграції ветеранів. Це включає розробку єдиної стратегії, яка об'єднає нормативно-правове регулювання, інституційну підтримку та співпрацю з громадським сектором.

Важливим напрямом є створення електронних платформ для доступу до послуг, впровадження освітніх програм для ветеранів та їхніх сімей, а також розвиток мережі центрів підтримки, які забезпечать індивідуальний підхід до кожного ветерана. Крім того, необхідно враховувати гендерний аспект реінтеграції та специфічні потреби різних категорій ветеранів, включаючи осіб з інвалідністю.

Таким чином, вдосконалення нормативно-правового та інституційного забезпечення є ключовим елементом успішної реінтеграції ветеранів в Україні, що сприятиме їх соціальній, економічній та психологічній адаптації, а також зміцненню суспільної єдності.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ

2.1 Оцінка політики реінтеграції ветеранів в Україні

Реінтеграція ветеранів у мирне життя є одним із найбільш актуальних завдань для України в контексті тривалої війни з російською федерацією. Це питання охоплює широкий спектр соціальних, економічних, медичних та психологічних аспектів, які вимагають комплексного підходу. Попри значний прогрес, досягнутий у цій сфері, Україна все ще стикається з низкою серйозних викликів.

Реінтеграція – це як процес, так і результат повернення до цивільного життя, що включає взаємодію особи та навколишнього середовища.

Отже, аби зрозуміти необхідний обсяг послуг та підтримки для ветеранів, слід окреслити рамку поняття реінтеграція. Для цього можна викреслити декілька рівнів реінтеграції у суспільство та виокремити потенційні проблеми, з якими зустрічається ветеран на відповідному рівні.

1. Індивідуальний рівень (ветеран та його особистий стан) – тут знаходиться сам ветеран. Важливо підкреслити, що не всі ветерани стикаються з психологічними і поведінковими проблемами. Однак, відсоток тих, хто потребує підтримки, суттєвий. На цьому рівні реінтеграції розкриваються фізичні, психологічні, демографічні, культурні аспекти реінтеграції. Держава повинна регулювати та розпізнавати такі фізичні та психологічні аспекти, як посттравматичний стресовий розлад, депресія, тривога, зловживання психоактивними речовинами, схильність до суїциду, фізичні травми, інвалідність та травматичне ушкодження мозку. Всі ці явища, які можуть виникнути внаслідок війни, повинні бути врегульовані на законодавчому рівні, а послуги з реінтеграції ветеранів – розширені.

2. Міжособистісний рівень (ветеран та його найближче оточення) – тут знаходиться ветеран та його сім'я, друзі, діти, близькі взаємини та релігійні зв'язки. Хоча цей рівень реінтеграції мало досліджений, а процес допомоги достатньо складний, підтримка держави та суспільства необхідна в контексті освіти населення та психологічної підтримки членам родини ветерана. Увага повинна бути спрямована на допомогу подружжю, сім'ї або на стосунки з іншими членами родини, на вирішення проблем зі здоров'ям, напруженням та депресією. Реінтеграція на цьому етапі відіграє надзвичайно важливу роль у підтримці психологічної стабільності ветеранів та членів їх родин.

3. Рівень спільноти (ветеран та побут) – тут ветеран стикається з системою охорони здоров'я, роботою, навчанням, необхідністю отримання юридичних послуг тощо. Інтегровані програми психічного здоров'я у спільноті та реабілітаційні програми є життєво важливими. Вважається, що спільнота здоров'я та соціальних послуг підтримує реінтеграцію. На цьому рівні також потрібно забезпечити програми перекваліфікації або підвищення кваліфікації, гарантії забезпечення робочим місцем. Реінтеграція у різні види спільнот допоможе ветерану відчувати себе потрібним та активним членом суспільства.

4. Суспільний рівень (ветеран та держава) – на цьому рівні реінтеграції ветеран стикається з реалізацією політики Міністерства у справах ветеранів, а також із загальносуспільним економічним та культурним рівнем населення. Тут важлива проактивність держави у розробці прозорої, зрозумілої та доступної системи взаємодії ветерана і держави. Чітка позиція шанування ветерана та підтримки його у реінтеграції має бути зрозуміла суспільству.

Враховуючи все вищесказане, стає зрозуміло, що реінтеграція ветерана дуже складне та багатопланове поняття. Успішна реінтеграція залучає всіх учасників процесу, зобов'язує їх діяти злагоджено та своєчасно. Держава у цьому процесі відіграє ключову роль. Від узгодженості дій держави,

вчасного планування та розпізнавання запитів суспільства залежить результат – повернення ветерана до життя, де він є активним, продуктивним, психічно та фізично стабільним. Але таке узагальнене розуміння реінтеграції має досить чітко сформульоване вираження – пільги та послуги, що мають бути системно підготовлені та надані державою. Для того, щоб розуміти задачі в майбутньому зіткнеться країна, у 2023 році наведено кількість ветеранів (табл. 2.1)

Таблиця 2.1

Кількість ветеранів війни за категоріями (згідно даних ЄДРВВ станом на 05.10.2023)

Назва категорії	Кількість станом на 01.01.22	Прогнозована кількість після перемоги
Учасники бойових дій	493 550	1 700 000
Учасники війни (війни до 2014 року)	176 908	176 908
Особи з інвалідністю внаслідок війни (I, II, III групи)	113 790	600 000
Постраждалі учасники Революції гідності	700	700
Особи, що мають особливі заслуги перед Батьківщиною	41	500
Всього	896 560	2 978 103

Джерело: [36]

За даними Міністерства ветеранів, станом на липень 2024 року в Україні було 1 300 000 ветеранів, Приблизно 80% з них — мобілізовані люди.[16]. Після закінчення війни в Україні кількість ветеранів може сягнути 5–6 мільйонів людей.

Станом на 01 квітня 2024 року кількість ветеранів війни та прирівняних до них осіб Дніпропетровської області становить 109 253 особи, з них:

88 887 ветеранів війни; 8 591 член сімей загиблих (померлих) ветеранів війни; 5 198 членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України.[31]

За результатами опитування жовтня-листопада 2024 року [25], матеріальні потреби домінували у 59,8% опитаних (рис.2.1)

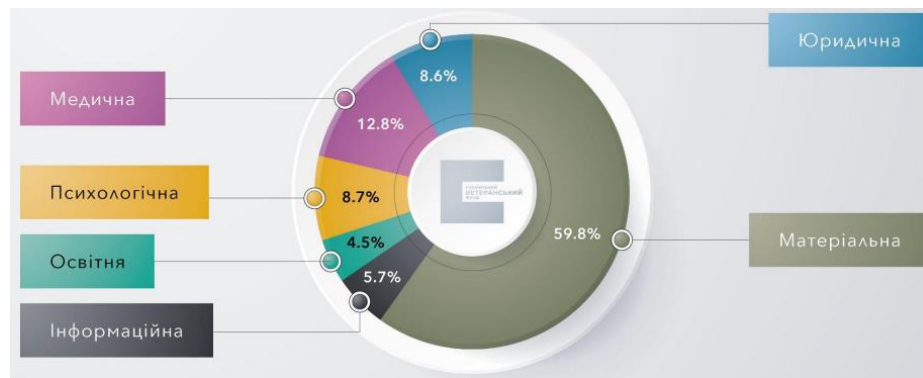

Рис.2.1. Найбільш запотребована підтримка серед опитаних ветеранів

Джерело :[25]

Серед опитуваних по віковим категоріям: 4,1% респондентів належали до категорії 18-25 років, 28,8% - 25-35 років, 27,9% - 46 – 60 років і 2,8% - 60+ років.

Серед опитаних 9,4% мають власну справу, 9,9% бажають бути найманим працівником і 68.8% хотів/хотіла б займатися власною справою.

Серед актуальних пільг домінували комунальні субсидії.(рис.2.2)

Рис. 2.2. Актуальні пільги, якими користуються ветерани та їх родини

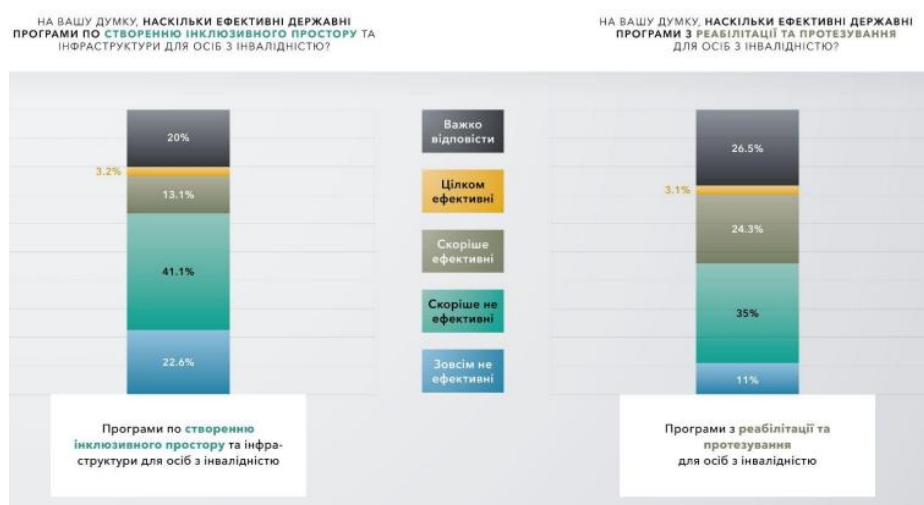
Джерело :[25]

По п'ятибальній шкалі ступінь задоволеності потребами виглядала так: психологічна підтримка – 2,4, юридична підтримка – 2,2, інформаційно-консультативна – 2,4, освітні потреби/ перекваліфікація – 2,5, медичне забезпечення – 2,4, фізична реабілітація та/або протезування – 2,3, пільговий

проїзд – 3,6, розвиток власної справи/бізнесу – 2,3, працевлаштування – 2,4 та матеріальна підтримка родини -2,1 бали.

За оцінками ветеранів та ветеранок держава на 1,1% цілком виконує свої зобов'язання перед ними і 53% висловили душку, що скоріше не виконує.

Ефективність державних програм по створення інклюзивного простору та з реабілітації та протезування респонденти теж не оцінили високо (рис. 2.3)

2.3. Оцінка ефективності програм

Джерело :[25]

На міжнародному рівні не існує єдиного виключного списку послуг та пільг, які повинні надаватись ветеранам. Однак поки Україна продовжує розвивати свої політики та практики щодо пільг і послуг для ветеранів, корисно вивчити, як різні країни в межах Організації з Безпеки та Співпраці в Європі (ОБСЄ) підходять до цього важливого завдання. Аналізуючи ці різноманітні моделі, Україна може визначити найбільш вдалі для себе та адаптувати їх для оптимального та успішного шляху реінтеграції ветерана.

Серед держав-учасниць ОБСЄ є помітна різноманітність у способах надання допомоги ветеранам. Багато держав надає різні види пільг та послуг залежно від таких факторів, як характер служби та отримання інвалідності

під час служби. Такий підхід гарантує, що специфічні потреби різних груп ветеранів задовольняються ефективно та пропорційно. Критичною проблемою у багатьох країнах є послуги для ветеранів, які зіткнулися з проблемами безпритульності. Такі ветерани представляють особливо вразливу групу населення, а їхні психологічні розлади (алко- та наркозалежності, ПТСР, депресії тощо) часто є причиною виникнення безпритульності. Дослідження показують, що ветерани мають вищий ризик бездомності через такі фактори: бідність, відсутність підтримки від родини та недостатність доступного житла. Крім того, питання домашнього насильства та самогубства серед ветеранів потребують особливої уваги та допомоги. Іншим важливим та необхідним правом ветеранів є право на справедливий суд.

Одним із ключових досягнень є створення Міністерства у справах ветеранів України (МВСУ) у 2018 році, що є «головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України. Діяльність міністерства охоплює координацію реабілітаційних програм, створення інфраструктури підтримки, впровадження сучасних цифрових технологій для забезпечення доступу ветеранів до послуг»[23]

Мінветеранів здійснює безпосереднє забезпечення заходів психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності ветеранів на ринку праці, фінансовою підтримкою у вигляді довічних державних стипендій, надає статус ветерана (ветеранки) та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України (додаток Д).

Рівень довіри ветеранів, їх ставлення до різних державних і громадських інституцій за результатами вимагає більш ефективних дій зі сторони державних структур[36].

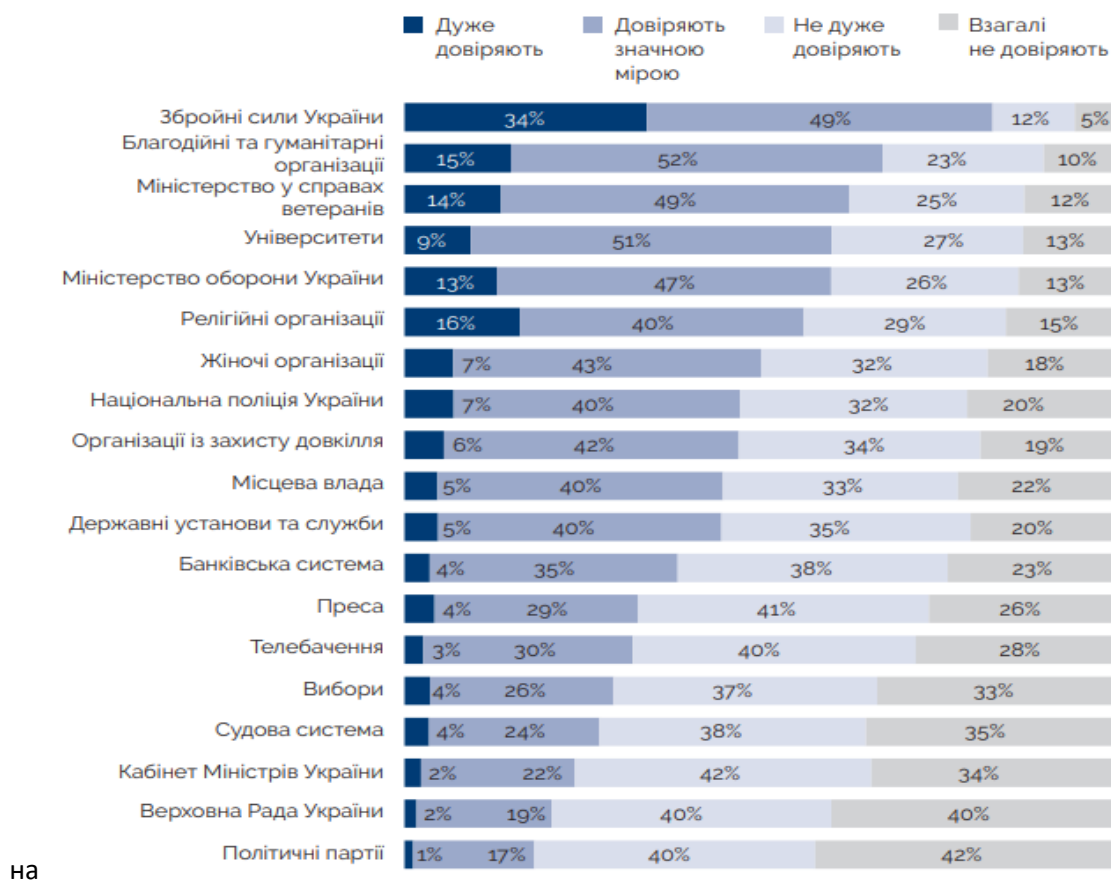

Рис. 2.4. Довіра ветеранів до соціальних інституцій

Джерело: [36]

Довіра до місцевої влади була пов'язана з оцінюванням ветеранами рівня реагування влади на потреби ветеранів. Серед ветеранів, які вважали, що місцева влада повністю реагує на їхні потреби, 70% стверджували, що довіряють місцевій владі.

На сьогодні існують позитивні тенденції у роботі міністерства. Одним із таких прикладів координуючої роботи Мінветеранів є впровадження в 2024 році програми згідно якої ЦНАП стане «єдиним вікном» отримання послуг для ветеранів та їхніх родин (Урядовий портал, 2024). Загалом створення у ЦНАП «єдиного вікна» передбачатиме для ветеранів: формування єдиної бази послуг для ветеранів війни; максимальну поінформованість про їхні

можливості; створення зручних, якісних та доступних умов отримання адміністративних послуг; впровадження комплексного підходу - отримання спектру адміністративних послуг в одному місці від одного або декількох суб'єктів надання таких послуг. Також Міністерство у справах ветеранів зараз працює над розробкою законопроекту «Про засади ветеранської політики в Україні» (2024), його дієвість залежить від злагодженої роботи між усіма залученими міністерствами.

Нормативно-правова база також значно розширилася. Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» встановив основні права та пільги ветеранів, включаючи доступ до медичної допомоги, житла, соціальних виплат та освітніх послуг. Крім того, прийнято низку підзаконних актів, які конкретизують положення закону та забезпечують його практичну реалізацію[17].

Важливим кроком стало створення Єдиного державного реєстру ветеранів війни, що забезпечує ефективний облік та контроль за наданням пільг і послуг. Це сприяє прозорості процесу та мінімізує ризик зловживань.

На місцевому рівні активно функціонують реабілітаційні центри, які пропонують послуги психологічної підтримки та медичної реабілітації. Важливу роль у цьому контексті відіграють громадські організації, такі як «Повернись живим», «Народний тил» та інші, що забезпечують адресну допомогу ветеранам.

ЦОВВ, виконуючи свої функції в реінтеграційному процесі ветеранів і ветеранок, співпрацюють з міжнародними організаціями. Результатом співпраці Мінветеранів, НАДС та Міжнародної організації з міграції (МОМ) стала розробка та впровадження нового електронного сервісу «Е-Карта вакансій держслужби», дана ініціатива має за мету залучення ветеранів для працевлаштування, як в державному секторі, так і в органах місцевого самоврядування [НАДС].

Зараз є різні розміри грошового забезпечення військовослужбовців: 100 тис. грн. на передовій і тепер менше 30 тис. грн., якщо це не передова. Це

досить великі гроші в порівнянні з середньою заробітною платою, яка в Україні складає зараз 14 тис. грн. (мінімальна у нас 6700 грн.). З іншого боку вакансій на ринку також мало. Це означає, що люди, які звикли до певного рівня доходів, повинні мати від держави план. Тому Міністерство економіки пропонує можливість долучитися до створення або розвитку власної справи.

Дуже великий пріоритет Міністерства економіки - це створення цілісної програми підтримки для ветеранського підприємництва. З квітня 2023 р. вона запрацювала. Програма передбачає можливість отримати гранти трьох видів. Перший - це грант розміром до 250 тис. грн., який може отримати учасник бойових дій або особа з інвалідністю внаслідок війни. Грант передбачає зобов'язання створити хоча б одне робоче місце і повернення отриманої суми у вигляді податків і зборів протягом трьох років.

Другий вид - це грант для одного з подружжя: якщо чоловік або дружина має статус учасника бойових дій, то інший з подружжя має можливість взяти грант у розмірі 500 тис. грн. і створювати власний сімейний бізнес, поки інший воює. Тут має бути створено два робочих місця і передбачено співфінансування: 30 тис. грн. повинен проінвестувати отримувач гранту.

Найбільший грант - це 1млн грн., що може взяти ветеран, який має досвід підприємницької діяльності (zareєстрований як ФОП протягом останніх трьох років). Він повинен працевлаштувати мінімум чотирьох людей, двоє з яких також є учасниками бойових дій або особами з інвалідністю внаслідок війни. Повернення отриманих коштів передбачається у вигляді податків і зборів.

Політика України щодо реінтеграції ветеранів демонструє певні досягнення, але залишається далеко не досконалою. Вирішення існуючих проблем вимагає системного підходу, значних ресурсів та активної співпраці всіх зацікавлених сторін. Тільки за таких умов можна створити ефективну систему реінтеграції, яка забезпечить соціальну, економічну та психологічну адаптацію ветеранів, сприяючи їхньому поверненню до повноцінного життя.

2.2 Основні виклики реінтеграції ветеранів в умовах війни

Реінтеграція ветеранів у суспільство під час війни є багатограним процесом, що супроводжується численними викликами соціального, економічного та психологічного характеру. В умовах тривалої військової агресії, як ще відбувається в Україні, ці виклики стають ще більш актуальними, оскільки потребують мобілізації державних, громадських та міжнародних ресурсів для їх подолання.

Попри досягнення, Україна стикається з низкою проблем, які суттєво обмежують ефективність реінтеграційної політики:

1. Недостатність фінансування. В умовах війни основні ресурси спрямовуються на військові потреби, що зменшує можливості для розвитку реінтеграційних програм. Державний бюджет часто не забезпечує повного фінансування програм, спрямованих на підтримку ветеранів. За оцінками експертів, багато ініціатив залишаються лише на папері через відсутність коштів [46]. Кабмін виділив 5,7 мільярда гривень на закупівлю житла для ветеранів у 2024 році. Грошову компенсацію у 2024 році отримають майже 2500 людей.

Уряд розширив комплексну програму зі стоматологічної допомоги військовослужбовцям та ветеранам. Так розширили список гарантованих безоплатних послуг. Їхня гранична вартість не може перевищувати 24 952 гривні.

У березні Кабмін збільшив розмір державної соцдопомоги дітям загиблих захисників-добровольців. З 1 квітня розмір виплат автоматично підвищився з 2361 грн до 7800 на одного неповнолітнього та до 6100 грн - на кожного, якщо в сім'ї двоє і більше дітей.

Динаміка бюджету Міністерства у справах ветеранів мала наступний вигляд: (рис. 2. 6)

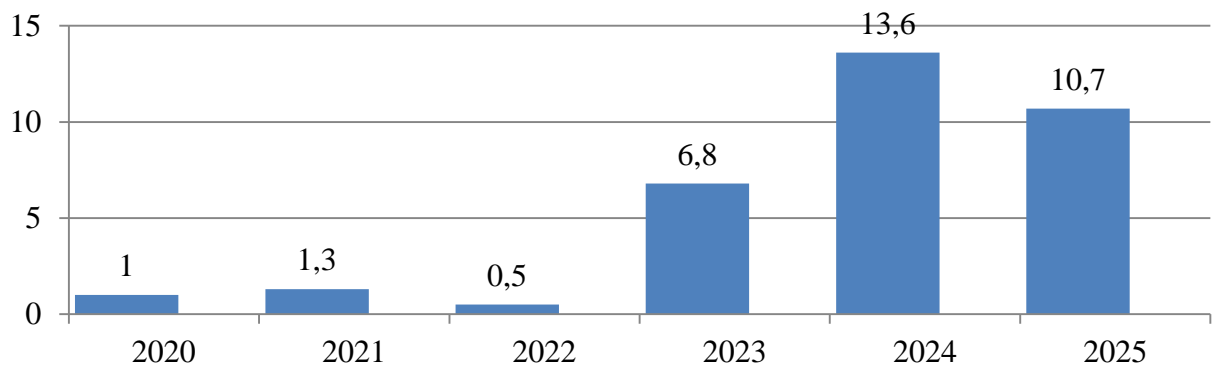

Рис. 2.6. Динаміка витрат Міністерства у справах ветеранів за 2020-2025рр, млрд. грн.

У проєкті бюджету на 2020 рік уряд запропонував виділити на Міністерство у справах ветеранів 1,7 млрд гривень. Враховуючи всі зміни, які потім були внесені до бюджету, підсумкова сума видатків зменшилася до одного мільярда. Зокрема, було передбачено 0,6 млрд субвенції на компенсацію купівлі житла, 0,2 млрд – на реабілітацію та адаптацію, 0,1 млрд – на керівництво та управління.

В 2021 році витрати на міністерство зросли до 1,3 млрд гривень (до першого читання пропонували виділити мільярд).

На компенсацію купівлі житла передбачили 0,9 млрд гривень, на адаптацію та реабілітацію – 0,3 млрд.

За даними Міністерства у справах ветеранів 2023 році на Міністерство із Державного бюджету виділили 6,8 млрд гривень. Більшість цієї суми – 5,5 млрд – було призначено для забезпечення житлом ветеранів та членів сімей загиблих.

Крім того, заклали 540 млн на програму психологічної реабілітації, професійної адаптації, санаторно-курортного лікування, розвитку спорту ветеранів війни. Ще 324 млн – на виплату одноразової допомоги у разі загибелі чи інвалідності, 245 млн – на програми підтримки ветеранів від Українського ветеранського фонду, 65 млн – на будівництво та утримання Національного військового меморіального цвинтаря, 20 млн – для «Єдиного державного реєстру ветеранів війни» та інших сервісів.

Витрати на Мінветеранів 2024 року збільшили вдвічі – до 13,6 млрд гривень.

На компенсацію купівлі житла заклали 5,7 млрд гривень, на впровадження інституту помічника ветерана – 3,8 млрд, на заходи щодо ментальної, спортивної, фізичної, психологічної реабілітації та професійної адаптації – 2,6 млрд, на виплату допомоги у разі загибелі чи інвалідності – майже 410 млн, на Український ветеранський фонд – 247,7 млн, на будівництво військового меморіального цвинтаря – 515,6 млн.

На 2025 рік уряд пропонував у першому читанні скоротити витрати на Міністерство у справах ветеранів до 5,8 млрд гривень. 5 вересня 2024 р. Міністерство у справах ветеранів очолила Наталія Калмикова. Бюджет Міністерства ветеранів на 2025 рік становить 10,7 млрд грн. [17] Кошторис розбитий на декілька статей, які передбачають:

- 450 млн грн – на реалізацію публічного інвестиційного проєкту із розвитку ветеранських просторів,
- 3,97 млрд грн – виплати грошової компенсації за отримання жилих приміщень для осіб з інвалідністю внаслідок війни I-II групи, які потребують поліпшення житлових умов,
- 300 млн грн – програми підтримки з Українського ветеранського фонду, 2,93 млрд грн – на забезпечення діяльності фахівців із супроводу ветеранів війни і демобілізованих осіб,
- 2,19 млрд грн – заходи з підтримки ветеранів, членів їхніх родин та родин загиблих [5]

2. Нестача кваліфікованих кадрів. Особливо це стосується психологів та соціальних працівників, які працюють із ветеранами. Значна частина спеціалістів не має достатньої підготовки для роботи з ветеранами, які страждають на посттравматичний стресовий розлад (ПТСР).

3. Фрагментарність підходів. Відсутність цілісної стратегії реінтеграції часто призводить до дублювання функцій між різними

відомствами. Це ускладнює реалізацію політики та створює бар'єри для ветеранів у доступі до послуг.

4. Відсутність координації між органами влади. Недостатня співпраця між різними відомствами, які займаються питаннями ветеранів, призводить до дублювання функцій і неефективного використання ресурсів [17].

5. Недостатній рівень співпраці з громадськими організаціями. Хоча НУО відіграють важливу роль у підтримці ветеранів, їхні зусилля часто не координуються з державними структурами, що призводить до неефективного використання ресурсів. Багато ветеранів стикаються з труднощами у поверненні до мирного життя, адже їм бракує підтримки з боку місцевих громад та соціальних служб. Це ускладнює їхню інтеграцію до соціальних мереж та залучення до громадського життя

6. Соціальна стигматизація. Попри зростання суспільної підтримки ветеранів, у деяких випадках вони стикаються із дискримінацією, зокрема на ринку праці. У суспільстві часто зберігаються упередження щодо ветеранів, які пережили бойові дії та можуть стикатися з посттравматичними стресовими розладами (ПТСР). Ця проблема посилюється недостатнім рівнем обізнаності громадян про психологічні потреби ветеранів, що призводить до ізоляції та погіршення соціальної адаптації. Це ускладнює їхню соціальну інтеграцію та погіршує психологічний стан.

7. Незадовільний рівень обізнаності громадян. Громадські кампанії, спрямовані на підтримку ветеранів, є недостатніми, що створює бар'єри для їхньої повної соціалізації

Війна значно впливає на економічне середовище країни, ускладнюючи процес реінтеграції ветеранів. Зокрема:

- Труднощі з працевлаштуванням. Багато ветеранів повертаються з війни без професійних навичок, які могли б бути затребуваними на ринку праці. Проблему загострює зруйнована економіка внаслідок бойових дій.

Міністерство економіки України зіткнулося з великим викликом - це людський капітал, який ми зараз втрачаємо. 60 % людей, які виїхали за кордон, мають вищу освіту. За підрахунками міністерства, для економічного зростання Україні потрібно додатково 4,5 млн робочої сили.

Щоб утримати ветеранів в Україні, міністерство економіки разом із державною службою зайнятості пропонують фінансування програм перепідготовки для учасників бойових дій (табл. 2.2)

У динаміці, можна побачити, що відсоток працевлаштованих учасників та учасниць бойових дій Державною службою зайнятості знизився порівняно з 2022 роком на 11% і є досить низьким, причиною цього можна вважати наслідки повномасштабного вторгнення.

Таблиця 2.2.

Надання окремих послуг державною службою зайнятості учасникам бойових дій

Показник	2022 рік	2023 рік	I півріччя 2024 року
Чисельність осіб зі статусом УБД, які мали статус зареєстрованого безробітного	10 746	5 880	7 631
Чисельність осіб зі статусом УБД, які були працевлаштовані за сприяння Державної служби зайнятості та їх відсоток від загальної кількості безробітних УБД	3 263 (30,4%)	1 101 (18,7%)	1 480 (19,4%)
Чисельність безробітних зі статусом УБД, які проходили професійне навчання за сприяння Державної служби зайнятості та їх відсоток від загальної кількості безробітних УБД	215 (2%)	163 (2,7%)	323 (4,2%)
Чисельність осіб зі статусом УБД, які отримали ваучер на навчання та їх відсоток від загальної кількості безробітних УБД	0	122 (2%)	271 (3,6%)
Чисельність осіб, які були направлені на професійне навчання в рамках експериментального проекту з організації професійного навчання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни в закладах професійної (професійно-технічної) освіти Державної служби зайнятості (відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 15.09.2023 № 984)	0	98	1266

Джерело: [37].

Якщо ж говорити про низький рівень працевлаштування службою зайнятості в цілому, то це можна пояснити тим, що вакансії, які пропонується

в центрах зайнятості, низькооплачувані та непрестижні, тому не є привабливими для ветеранів і ветеранок. Центри зайнятості хоч і підтримують ветеранів і ветеранок матеріально якийсь період, але не виконують своєї основної функції - працевлаштування, як складову процесу реінтеграції.

Іншим варіантом для зайнятості ветеранів і ветеранок є підприємництво, тобто започаткування власної справи. Служба зайнятості здійснює супровід двох грантових програм для ветеранів і ветеранок в рамках урядового проекту «е-Робота»: «Власна справа» і «Грант для ветеранів та їх подружжя». Грантові кошти призначені для створення або розвитку власного бізнесу. Обов'язковою умовою отримання грантових коштів є створення нових робочих місць. Функція допомоги ветеранам у започаткуванні власної справи, надання грантів для ветеранського бізнесу доповнюється Українським ветеранським фондом через конкурсні програми підтримки ветеранських бізнесів «ВАРТО». В даному випадку надання гранту не передбачає додаткових зобов'язань для заявника, а ефективність проекту визначається експертною комісією на етапі подання та розгляду заявки [37].

- Обмежений доступ до перекваліфікації. Хоча існують програми професійної перепідготовки, їх недостатньо для покриття всіх потреб ветеранів. Крім того, часто такі програми не адаптовані до реалій сучасного ринку праці (Wounded Warrior Project, 2023).

- Фінансова нестабільність. Через втрату роботи чи зниження доходів ветерани стикаються з фінансовими труднощами, що ускладнює їхню соціальну інтеграцію та доступ до якісної медичної чи психологічної допомоги.

Психологічні аспекти реінтеграції є одними з найскладніших у період війни. Основні виклики включають:

- Посттравматичний стресовий розлад (ПТСР). За даними Wounded Warrior Project (2023), до 30% ветеранів стикаються з ПТСР після участі у

бойових діях. Це порушення впливає на їхню здатність налагоджувати соціальні зв'язки, працювати та брати участь у громадському житті. В Україні проблема поглиблюється через недостатню кількість фахівців у сфері психологічної реабілітації.

- Високий рівень емоційного вигорання. Через тривалий стрес, пов'язаний із бойовими діями, ветерани часто стикаються з емоційним виснаженням, що ускладнює їхню адаптацію до мирного життя.

- Розрив соціальних зв'язків. Бойові дії часто спричиняють втрату зв'язків ветеранів із сім'єю, друзями та громадою. Умови війни також ускладнюють підтримку соціальних зв'язків через фізичну віддаленість, руйнування інфраструктури та міграційні процеси. Відсутність ефективних програм соціальної адаптації значно погіршує ситуацію.

- Інтеграція в громаду. Повернення ветеранів до цивільного життя часто супроводжується труднощами у налагодженні взаємодії з місцевими громадами. Відсутність підтримки на рівні місцевого самоврядування та недостатня співпраця між громадськими організаціями і державними структурами є значною перешкодою на цьому шляху

Для вирішення зазначених проблем необхідно вжити низку заходів:

- Впровадження національної стратегії реінтеграції ветеранів, яка охоплюватиме довгострокову перспективу та враховуватиме кращі міжнародні практики. Метою Стратегії ветеранської політики на період до 2030 року, яку прийнято 29.11.2024 є гідне визнання внеску ветеранів/ветеранок у захист Вітчизни, забезпечення комплексної державної підтримки для відновлення їх добробуту з урахуванням впливу бойового досвіду, добробуту членів їх сімей та кроссекторальної допомоги протягом усього життя відповідно до виявлених потреб кожного/кожної, а також сприяння зміцненню обороноздатності держави шляхом підвищення престижності військової служби (служби) та визнання ключової ролі ветеранів/ветеранок, зокрема під час проходження служби у військовому резерві, а також їх потенціалу для забезпечення економічного розвитку країни.

- Підвищення рівня фінансування. Залучення міжнародних донорів та партнерів може стати важливим джерелом ресурсів для реалізації програм реінтеграції. Міністерство у справах ветеранів України і Рада міжнародних наукових досліджень та обмінів (IREX) уклали Меморандум Порозуміння. Мова йде про психологічну та спортивну реабілітацію, освіту/перекваліфікацію, як старт для ветеранського підприємництва, розвиток цифрових послуг. Відповідно до Меморандуму, IREX співпрацюватиме з Мінветеранів у межах програми «Український фонд швидкого реагування2 (URRF), яка втілюється за підтримки Державного департаменту США. Мінветеранів спільно з IREX реалізовує 2 програми: Програма реінтеграції ветеранів, що працює з 2019 року, та Український фонд швидкого реагування (URRF), запущений у 2022 році. Співпраця передбачає розширення доступу до психосоціальної підтримки ветеранів, збільшення можливостей для працевлаштування та професійного навчання, розробку електронного реєстру ветеранів і загалом сприяє розвитку спроможностей міністерства.[17]

Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН -UNDP) в Україні за напрямом підтримки екосистеми реінтеграції ветеранів та ветеранок в громаду, підтримки членів їхніх родин оголосило Грант на створення та розвиток ветеранських центрів та просторів у цільових громадах Дніпропетровської, Миколаївської, Полтавської Та Чернігівської областей із травня 2024 року

- Підготовка фахівців. Необхідно впровадити систематичні програми підготовки соціальних працівників та психологів, спеціалізованих на роботі з ветеранами. Значним кроком Мінветеранів є запровадження супроводу ветеранів. Фахівець із супроводу - особа, яка зустрічає ветерана (ветеранку) після повернення з військової служби в цивільне життя. Забезпечує їм інформаційний супровід та підтримку, консультує щодо отримання статусів, пільг, послуг, житла, проходження реабілітації, працевлаштування, надає юридичну допомогу. Відповідно до п. 1 Порядку №881* (набув чинності 07.08.2024) фахівець із супроводу здійснює заходи з підтримки: ветеранів

війни; осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною; постраждалих учасників Революції Гідності та членів їх сімей; членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни; членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України; демобілізованих осіб.

- Створення інтеграційних центрів. У кожному регіоні України мають бути створені центри, що надають комплексні послуги ветеранам, включаючи медичну, психологічну, соціальну та юридичну допомогу. 15 червня 2023 року на базі Університету митної справи та фінансів відкрився Центр ветеранського розвитку м. Дніпро - перший в Україні. Мета запровадження Центрів ветеранського розвитку - запуск ефективної системи супроводу ветеранів та членів їх сімей після звільнення та протягом року, для задоволення їх освітніх потреб, підвищення рівня конкурентоспроможності на ринку праці та запровадженню підприємницьких ініціатив. А також приділення максимальної уваги сім'ям загиблих захисників[4]

- Стимулювання співпраці з громадськими організаціями. Держава має надавати гранти та інші форми підтримки неурядових організацій (НУО), що займаються питаннями реінтеграції ветеранів.

Реінтеграція ветеранів у суспільство під час війни є складним завданням, яке потребує комплексного підходу. Соціальні, економічні, психологічні та інституційні виклики мають бути вирішені шляхом консолідації зусиль держави, громадських організацій та міжнародних партнерів. Запровадження інноваційних програм і забезпечення системного підходу дозволять створити умови для повноцінної реінтеграції ветеранів у мирне життя.

Реінтеграція ветеранів в умовах війни є складним процесом, що вимагає системного підходу та консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін. Соціальні, економічні, психологічні та інституційні виклики мають бути вирішені через запровадження інноваційних підходів, розширення доступу до ресурсів та використання найкращих міжнародних практик.

2.3 Досвід громадських організацій у процесі реінтеграції ветеранів

Громадські організації (ГО) відіграють ключову роль у реінтеграції ветеранів, доповнюючи зусилля держави та виступаючи як . У багатьох країнах світу, зокрема й в Україні, діяльність ГО значно впливає на створення інклюзивного середовища для ветеранів, сприяючи їхньому поверненню до повноцінного життя.

Громадські організації у Сполучених Штатах, такі як Wounded Warrior Project та Team Rubicon, є лідерами в розробці програм реабілітації ветеранів [66]. Wounded Warrior Project спеціалізується на підтримці ветеранів із фізичними та психологічними травмами, зокрема посттравматичним стресовим розладом (ПТСР). Організація пропонує програми фізичної реабілітації, терапевтичні заняття та соціальну підтримку, допомагаючи ветеранам інтегруватися в громади [66]. Team Rubicon організовує волонтерську діяльність, залучаючи ветеранів до ліквідації наслідків природних катастроф. Це дозволяє учасникам не лише реалізовувати свої професійні навички, але й знаходити новий сенс у мирному житті [62]

У Канаді важливу роль відіграють організації, такі як True Patriot Love Foundation та Veterans Transition Network, які забезпечують ветеранів підтримкою в адаптації до цивільного життя. Veterans Transition Network пропонує групові тренінги для ветеранів, спрямовані на покращення комунікативних навичок, управління стресом та подолання ізоляції. Особливий акцент ставиться на створенні середовища довіри серед ветеранів, що сприяє їхній емоційній відкритості та соціалізації [64]. True Patriot Love Foundation підтримує фінансування програм для ветеранів, спрямованих на професійну перекваліфікацію та розвиток лідерських якостей.

У країнах ЄС громадські організації також відіграють важливу роль. У Франції асоціація ONACVG (Office National des Anciens Combattants et Victimes de Guerre) займається соціальною реінтеграцією ветеранів через

освітні програми, допомогу у працевлаштуванні та психологічну підтримку [55]

У Німеччині значний внесок у підтримку ветеранів здійснює організація Deutscher BundeswehrVerband, яка надає юридичну допомогу та проводить кампанії з популяризації позитивного іміджу ветеранів.

В Україні громадські організації є важливим партнером держави у вирішенні проблем реінтеграції ветеранів, особливо в умовах обмежених ресурсів. Ключовими організаціями є «Повернись живим», «Українська асоціація ветеранів», «Veteran Hub» [17]

Організація «Повернись живим» спеціалізується на забезпеченні матеріально-технічної підтримки ветеранів, а також проводить тренінги для їх адаптації до цивільного життя. Одним із ключових напрямів є психологічна допомога, що реалізується через проекти з індивідуального консультування та групових терапій [22]

«Українська асоціація ветеранів» сприяє працевлаштуванню ветеранів, проводячи заходи з професійної перепідготовки та створення соціальних підприємств, що дає змогу ветеранам реалізувати свій потенціал у бізнесі.

«Veteran Hub» - це перший в Україні центр для ветеранів, який надає комплексні послуги, включаючи юридичні консультації, психологічну підтримку, організацію заходів для соціалізації та навчання.

На початок 2025 року в Україні діє 122 ветеранські простори різних організаційно-правових форм: комунальні установи обласного чи місцевого значення, простори, створені громадськими організаціями тощо. Першочерговою задачею є впорядкувати систему цих просторів та визначити реальну потребу в них. За словами заступника Міністра у справах ветеранів України Руслана Приходька, буде створено модель функціонування таких просторів, їх підтримки. Адже іноді в громадах діють інші простори, які можна задіяти у роботі з ветеранами і не обов'язково створювати ще додаткові [5].

У громадах дуже важливо залучати ініціативних людей. Це родини, дружини, які щиро бажають допомагати. І якщо їх доповнити компетенцією, то вони будуть ефективними спеціалістами. Вони працюють системно, а не точково. Ветеранський простір це перш за все не про місце, а про людей. Тут не зможуть працювати люди, які щиро не бажають бути корисними для інших.

Найбільш популярними у ветеранських центрах залишаються юридичне консультування, психологічна допомога, підтримка фізичного здоров'я. Перш за все це стосується немедичного та мануального спрямування, як наприклад, масажі, фізкультура тощо. Крім того, у ветеранському просторі працюють групи підтримки, соціальний супровід, організують корисне дозвілля, інформаційно-просвітницькі, творчі, спортивно-оздоровчі заходи, виїзні консультації та відпочинок для родин. А ще консультації з використанням кейс-менеджменту, коли на консультацію приходять ветерани, які прагнуть іти в суд з певних причин. У таких випадках із людьми працює компетентний фахівець, який допомагає комплексно розібратися із проблемою замість того, щоби сліпо розпочати судовий процес.

В окремих громадах Програма USAID DOBRE допомогла навчити спеціалістів та провести аудити доступності закладів охорони здоров'я. Це корисно для громади, щоби побачити місця, які потребують особливої уваги, адже тут мова йде не лише про людей з інвалідністю. Фізична доступність важлива і для тих мешканців громади, хто має тимчасову маломобільність під час лікування або ж для мам з дітьми. Наймати спеціаліста з доступності для проведення аудиту доступності всіх громадських закладів та просторів громади може бути дорого, проте, вона може навчити своїх фахівців та мати власного експерта вдома. Проте наразі в Україні не вистачає професійних навчальних програм з питань доступності і це питання необхідно вирішувати на національному рівні.

Основні досягнення українських ГО можна визначити:

- Реалізація проєктів з професійної адаптації. Наприклад, проєкт «Ветерани в бізнесі» допомагає ветеранам створювати власні підприємства, забезпечуючи їх фінансову незалежність.

- Підтримка психологічного здоров'я. ГО активно працюють над подоланням стигматизації психічних розладів серед ветеранів, розробляючи програми з лікування ПТСР та навчання ветеранів самодопомозі.

- Залучення міжнародної допомоги. Українські організації успішно співпрацюють із закордонними партнерами, такими як Міжнародний Червоний Хрест, для отримання ресурсів та обміну досвідом.

Ветеранські громадські організації та організації, які працюють для ветеранів, мають суттєві відмінності. Наприклад, ветеранські об'єднання можуть спрямовувати свою діяльність не лише на питання соціальної підтримки чи військових справ, а й на створення спільнот за інтересами – таких як рибальство, аматорський спорт, чи спільне підприємництво. У той же час організації, які надають послуги ветеранам, можуть включати активістів без бойового досвіду, але з бажанням допомагати ветеранам через надання соціальних, психологічних чи інших видів підтримки.

Роль громадських організацій у територіальних громадах виходить за межі фінансових вимірів. Їхня ефективність залежить від усвідомлення громадами мети своєї діяльності та конкретних результатів, яких вони прагнуть досягти. Громадські організації не мають бути зведені до написання грантових заявок – їхня функція може полягати у виконанні ролі комунальних установ, які ветеранів лише через доступне фінансування, без врахування реальних потреб, є хибним шляхом, який не вирішить суттєвих проблем ветеранів.

Попри значні успіхи, українські ГО стикаються з низкою проблем:

- Обмеженість фінансування. Значна частина діяльності залежить від благодійних внесків і грантів, що не завжди є стабільними.

- Нестача фахівців. Особливо гостро стоїть проблема браку психологів і соціальних працівників, які мають досвід роботи з ветеранами.

- Відсутність системної підтримки з боку держави. ГО часто працюють без координації з державними структурами, що обмежує їхню ефективність.

Для підвищення ефективності діяльності громадських організацій у сфері реінтеграції необхідно:

- Розвивати державно-громадське партнерство. Забезпечення системної співпраці між державними структурами та ГО дозволить створити більш інтегровану модель підтримки ветеранів.

- Залучати міжнародні ресурси. Використання кращих практик міжнародних партнерів може підвищити якість програм реінтеграції.

- Підтримувати волонтерський рух. Розширення волонтерських програм сприятиме створенню середовища підтримки для ветеранів.

Громадські організації є важливим елементом у системі реінтеграції ветеранів, особливо в умовах недостатності державних ресурсів. Їхній досвід показує, що комплексний підхід, що включає психологічну, соціальну та економічну підтримку, є найбільш ефективним у поверненні ветеранів до повноцінного життя. Однак для максимального використання їхнього потенціалу потрібна активна співпраця з державою та міжнародними партнерами.

РОЗДІЛ 3

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ

3.1 Уроки світової практики реінтеграції ветеранів для України

Реінтеграція ветеранів у країнах Європейського Союзу (ЄС) є важливою складовою державної політики, що спрямована на забезпечення соціального, економічного та психологічного благополуччя колишніх військовослужбовців. Політика реінтеграції в ЄС має високий рівень стандартизації та регулюється як національними законодавствами, так і директивами Європейського Союзу. Важливими компонентами такої політики є соціальна адаптація, професійна інтеграція, медична та психологічна допомога ветеранам.

Політика реінтеграції в країнах ЄС базується на кількох ключових принципах:

1. Індивідуальний підхід. Кожен ветеран розглядається як окрема особистість із власними потребами та обставинами. Програми реінтеграції враховують соціальні, психологічні та економічні аспекти.

2. Інтеграція у громаду. Особливий акцент робиться на взаємодії ветеранів із громадами. Програми спрямовані на створення позитивного образу ветерана, підвищення рівня громадської свідомості та сприяння соціальній згуртованості.

3. Підтримка сімей ветеранів. У багатьох країнах ЄС члени сімей ветеранів також залучені до програм підтримки, особливо в питаннях психологічної реабілітації та соціальної адаптації.

4. Міжсекторальна співпраця. Політика реінтеграції передбачає співпрацю між державними установами, неурядовими організаціями та бізнесом для забезпечення ефективності програм.

Дослідження світової практики реінтеграції ветеранів виявило різноманітність підходів, які виявилися ефективними в різних контекстах.

У США реінтеграція ветеранів здійснюється через розгалужену систему підтримки, яку координує Департамент у справах ветеранів (VA) і демонструє високий рівень взаємодії між державою, громадянським суспільством та приватним сектором. Федеральний уряд через різноманітні агентства та програми, таких як Департамент у справах ветеранів (VA), надає медичні послуги, допомогу в працевлаштуванні, освіті, а також компенсації за травми, отримані під час служби. Разом з тим, до федеральної підтримки кожен штат в США дбає про підтримку своїх ветеранів. Однією з найбільш ефективних програм є Post-9/11 GI Bill, що забезпечує ветеранам доступ до освіти та перекваліфікації. Крім того, велике значення має програма Veterans Employment Initiative, яка сприяє працевлаштуванню через партнерство з бізнесом і державними установами.

Важливо виокремити ініціативи, які впливають на мотивацію роботодавців щодо влаштування на роботу ветеранів:

- податковий кредит за робочі місця (Work Opportunity Tax Credit, WOTC) [63]. Федеральний уряд США надає податкові кредити компаніям, які наймають на роботу ветеранів, зокрема тих, хто має обмежені можливості через службу або був безробітним протягом тривалого періоду. Цей кредит може покривати до 9 600 доларів за одного працевлаштованого ветерана, залежно від його статусу;

- кредит для роботодавців, які наймають ветеранів з обмеженими можливостями. Якщо ветеран має інвалідність, отриману під час служби, роботодавець може претендувати на додаткові податкові пільги для адаптації робочого місця або надання спеціального навчання для ветерана;

- знижки на страхові внески та компенсації робітникам, якщо компанія наймає ветеранів, оскільки вони часто мають додаткові професійні навички та високу відповідальність на робочому місці.

Особливий акцент в США зроблено на психологічній реабілітації: через

Veterans Crisis Line ветерани можуть отримати цілодобову підтримку [63].

Канада зосереджена на багатокомпонентному підході до реінтеграції, що включає медичну допомогу, психосоціальну підтримку та професійну реабілітацію. Програма «Клініки операційних стресових травм» (Operational Stress Injury Clinics) надає ветеранам індивідуальні терапевтичні сесії для подолання посттравматичного стресового розладу (PTSD). Такі програми, як «Фонд благополуччя ветеранів і сімей» Канади у справах ветеранів, надають гранти громадським організаціям, які надають послуги з охорони психічного здоров'я та оздоровлення ветеранів та їхніх родин. Цей децентралізований підхід дає можливість місцевим громадам задовольняти особливі потреби ветеранів, створюючи сприятливе середовище, яке покращує їхній досвід реінтеграції, знижує рівень ізоляції та сприяє гармонійному відновленню [64].

Ізраїль, маючи багаторічний досвід військових конфліктів, розробив системний підхід до реінтеграції через організацію Zahal Disabled Veterans Organization (ZDVO). Ветерани отримують доступ до медичних і реабілітаційних центрів, де велика увага приділяється фізичній та психологічній адаптації. Унікальною особливістю є впровадження технологій у реабілітаційні програми, зокрема використання роботизованих систем для відновлення рухових функцій [67].

У країнах ЄС, таких як Німеччина та Франція, реінтеграція ветеранів базується на соціальному страхуванні та партнерстві між державою і громадськими організаціями. Німеччина пропонує довгострокову медичну та соціальну підтримку через систему Bundeswehr Social Welfare. Основними елементами цієї політики є: Програми професійної перепідготовки - ветерани мають доступ до курсів перекваліфікації, що організуються Федеральним агентством зайнятості; соціальні виплати - ветерани отримують фінансову підтримку залежно від їхнього статусу та стану здоров'я; медична реабілітація - система медичних закладів забезпечує комплексну

реабілітацію, включаючи психологічну допомогу для ветеранів, які страждають на ПТСР.

Франція використовує соціально-орієнтовану модель підтримки ветеранів, зокрема через законодавство *Code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de guerre*. Основні напрями: фінансова підтримка - ветерани отримують пенсійні виплати, що базуються на ступені інвалідності або інших обставинах; інтеграція у ринок праці - ветерани мають право на професійну інтеграцію через державні програми працевлаштування та підтримки бізнесу; підтримка родин - спеціальні програми надають допомогу членам сімей ветеранів, що є важливим елементом соціальної згуртованості [55]

Польща, як країна ЄС із досвідом регіональних конфліктів, розробила політику, орієнтовану на соціальну та економічну адаптацію ветеранів. Законодавство передбачає: соціальні пільги - Ветерани мають доступ до субсидій на житло, знижок на медичне обслуговування та безкоштовного доступу до освіти; психологічна підтримка - функціонують центри психологічної допомоги, які займаються реабілітацією ветеранів із бойовим досвідом; співпраця з громадськими організаціями - громадські ініціативи є важливим компонентом політики реінтеграції, особливо у питаннях локальної адаптації.

В Ізраїлі вартість обов'язкового державного медичного і соціального страхування сплачує Міністерство оборони на період одного року на користь звільненого військовослужбовця – а далі цим людям допомагають знайти відповідну схему страхування, яка відповідає їхнім потребам, і перейти на неї. Також особи, які завершили службу за призовом, отримують премію під час звільнення, і для кожної особи створений трастовий фонд, який можна використати впродовж 7 років для особливих цілей, наприклад, тренінгів, започаткування власного бізнесу.

Забезпечення відповідної кількості ресурсів для процесу реінтеграції та переходу від військової кар'єри до цивільного життя – це важлива частина планування й реалізації програм для осіб, які залишають військову службу.

Досліджуючи ці питання, можна виокремити уроки з програм реінтеграції після конфліктів, які можна описати як «контексти РДР» після періоду широкомасштабного конфлікту або з тих ситуацій, коли велика реструктуризація відбувається в межах реформування сектору безпеки, а також переходу від військової кар'єри до цивільного життя за обставин, коли особи залишають військову службу у відносно стабільному середовищі[17].

Надання відповідної підтримки у процесі реінтеграції та переходу суттєво впливає на галузеві бюджети та ширшу фіскальну політику. Хоча точна сума завжди буде залежати від контексту, варто врахувати, що програми реінтеграції в контексті РДР за період з кінця 1980-х до 2007 згідно з оцінками мали близько 1 мільйона бенефіціарів і коштували 630 мільйонів доларів США (тобто близько 630 доларів США на особу)[60]

У таблиці 3.1 наведені порівняльні витрати, пов'язані з наданням довгострокових пільг у зв'язку з інвалідністю у деяких країнах

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз видатків на виплати з інвалідності для ветеранів на одну особу та підтекст таких видатків для бюджетів країн

Країна	Кількість «ветеранів», які мають пільги	Середньомісячні витрати на од. ветерана (доларів США)	Середньорічні витрати на од. ветерана (доларів США)	Загальні річні витрати
Франція	150 000	666,7	8 000	1,2 мільярда доларів США
США	1 660 000	3 000	36 000	597,6 мільярда доларів США
Австралія	189 500	1 500	18 000	34,1 мільярда доларів США

Джерело: [3]

Вони охоплювали низку обмежених у часі фінансових виплат і технічну підтримку з боку окремих осіб та провайдерів послуг. У ситуаціях, коли окремі особи отримують довгострокову підтримку, наприклад, пенсії, постійні виплати з інвалідності тощо, витрати на надання довгострокових і короткострокових послуг, як очікується, експонентно зростають.

Громадські організації відіграють важливу роль у політиці реінтеграції ветеранів у країнах ЄС. Наприклад, *European Veterans Federation* активно підтримує обмін досвідом між країнами ЄС, сприяє розробці єдиних стандартів реабілітації та проводить тренінги для фахівців, які працюють із ветеранами.

У Німеччині такі організації, як *Soldiers' and Veterans' Association*, допомагають ветеранам через мережу консультаційних центрів та волонтерські програми. У Франції ветеранські асоціації займаються підвищенням громадської обізнаності про виклики реінтеграції.

Аналізуючи цю різноманітну світову практику, стає очевидним, що багатогранний, індивідуальний підхід є важливим для ефективної підтримки ветеранів у їх переході до цивільного життя, надаючи цінну інформацію для України, оскільки вона прагне покращити власні стратегії реінтеграції.

Різні підходи до реінтеграції ускладнюють обмін найкращими практиками. Рішенням може стати створення єдиного європейського стандарту реінтеграції.

Не всі країни ЄС мають достатні ресурси для реалізації комплексних програм. Міжнародна допомога та залучення приватного сектору можуть сприяти розв'язанню цієї проблеми.

Проведення просвітницьких кампаній сприятиме формуванню позитивного ставлення до ветеранів у суспільстві.

Незважаючи на існування надійної системи реінтеграції ветеранів у всьому світі, українські ветерани стикаються зі значними проблемами, які перешкоджають їхньому успішному поверненню до цивільного життя. Однією з основних перешкод є стигматизація та суспільне сприйняття ветеранів, які часто посилюються через тривалий вплив конфлікту. Багато ветеранів стикаються з упередженням і нерозумінням з боку цивільного населення, що може призвести до соціальної ізоляції та перешкодити їхнім зусиллям щодо реінтеграції. Крім того, прогалини в державній політиці та фінансуванні створюють серйозні проблеми; нинішні структури підтримки

можуть не відповідати належним чином конкретним потребам ветеранів або можуть мати брак необхідних ресурсів для реалізації ефективних програм.

Зосередженість уряду на нагальних військових потребах часто затьмарює довгострокову підтримку, необхідну для ветеранів. У цьому контексті неурядові організації (НУО) та громадянське суспільство відіграють ключову роль у подоланні цих прогалин. Різноманітні НУО втрутилися, щоб надати основні послуги, включаючи підтримку психічного здоров'я, професійне навчання та програми інтеграції в громаду. Наприклад, такі організації, як «Український фонд ветеранів», ініціювали проекти, спрямовані на надання психологічної підтримки та сприяння працевлаштуванню ветеранів. Ці низові зусилля мають вирішальне значення для створення сприятливого середовища та адвокації системних змін у державній політиці. Таким чином, хоча процес реінтеграції українських ветеранів пов'язаний із складнощами, активна участь організацій громадянського суспільства може значно посилити підтримку, доступну цим особам під час переходу до цивільного життя [17].

Реінтеграція ветеранів у суспільство є критичною проблемою, яка потребує комплексних і багатогранних підходів для вирішення безлічі проблем, з якими вони стикаються. Досліджуючи важливість програм реінтеграції, аналізуючи успішні світові практики та визначаючи конкретні перешкоди, з якими стикаються українські ветерани, стає зрозуміло, що ефективна реінтеграція є корисною не лише для самих ветеранів, а й для суспільства в цілому.

Досвід таких країн, як Сполучені Штати, Німеччина та Канада, дає цінну інформацію про потенціал створення сприятливого середовища, яке сприяє добробуту ветеранів та економічній стабільності. Однак для України шлях до покращення реінтеграції вимагатиме подолання суспільної стигми, усунення прогалин у політиці та використання можливостей НУО та громадянського суспільства.

Оскільки Україна продовжує проходити процес постконфліктного

відновлення, уроки, отримані з глобальної практики, можуть слугувати керівною основою для забезпечення того, щоб ветерани отримували підтримку, необхідну для успішної реінтеграції та позитивного внеску в життя своїх громад.

3.2 Удосконалення механізмів публічного управління у сфері реінтеграції ветеранів

Реінтеграція ветеранів у суспільство є важливим напрямом державної політики, який потребує комплексного підходу та ефективних механізмів публічного управління. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із наслідками військових конфліктів, необхідність розробки й удосконалення таких механізмів набуває стратегічного значення для стабільності та розвитку суспільства.

У національних та регіональних стратегіях і планах передбачені заходи, що охоплюють різноманітні аспекти підтримки ветеранів, зокрема, соціально-економічну адаптацію, професійний розвиток, забезпечення житлом та створення можливостей для реабілітації й інтеграції у цивільне життя.

Наведена таблиця 3.2 містить огляд основних стратегій та планів, спрямованих на соціально-правовий захист ветеранів і ветеранок, їхніх сімей, а також включає особливості кожного документа, що сприяють всебічному врахуванню інтересів ветеранів на державному рівні.

На сьогодні реінтеграція ветеранів та їхніх родин є сферою відповідальності трьох основних міністерств: Міністерства оборони, Міністерства у справах ветеранів України та Міністерства соціальної політики. На місцевому рівні в структурах цих відомств діють спеціалізовані підрозділи, які працюють із зазначеною категорією громадян. Міністерство оборони, зокрема, через територіальні центри комплектування та соціальної

підтримки (ТЦК та СП) забезпечує ветеранів послугами, включаючи медичне обслуговування та реабілітацію.

Таблиця 3.2.

Механізми забезпечення прав ветеранів та ветеранок у державних стратегіях і планах

№	Документ	Особливості соціального захисту
1	Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки	Ця стратегія включає шість основних завдань, спрямованих на підвищення рівня соціального захисту ветеранів війни. Зокрема, планується надання ветеранам можливості для участі у програмах перепідготовки та професійного розвитку, покращення умов у соціальній сфері та житловому будівництві, включаючи програми надання житла. Введено кредитно-фінансові механізми, які забезпечують ветеранів доступним житлом з пільговими умовами фінансування для будівництва та придбання житла. Також створюються умови для проживання ветеранів у сільських районах для тих, хто цього бажає, а також заохочується розвиток підприємницької діяльності серед ветеранів.
2	План дії на 2021-2025 роки щодо реалізації Національної стратегії розвитку системи фізкультурноспортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей, сімей загиблих (померлих) ветеранів війни	План дій визначає основні завдання, заходи, строки виконання, відповідальних за їх реалізацію та індикатори виконання, що забезпечать повноцінне виконання стратегічного плану. В рамках реалізації плану для ветеранів створюються умови для фізкультурно-спортивної реабілітації, яка розроблена за стандартизованими процедурами. Це дозволяє ветеранам відновлювати фізичні, психологічні та соціальні функції для подальшого повернення до військової служби або адаптації до цивільного життя. Ветерани матимуть доступ до комплексної діагностики та реабілітаційного обстеження від лікарів спортивної медицини та фахівців з реабілітації тощо.
3	Стратегія утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року	Стратегія акцентує увагу на військово-патріотичному вихованні, яке має проводитися у тісній співпраці органів влади, місцевого самоврядування та сил безпеки і оборони з залученням ветеранів війни. Ветерани можуть брати участь у навчальних програмах, що охоплюють початкову та базову військову підготовку, а також у реалізації проектів та заходів у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Для ветеранів також передбачена підготовка як фахівців і педагогічних працівників, яких надалі залучатимуть до освітньої діяльності, реалізації проектів і заходів, спрямованих на розвиток національної свідомості та громадянської позиції.

Джерело: складено автором

Міністерство у справах ветеранів України відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної підтримки ветеранів, координуючи надання пільг, організацію реабілітаційних послуг, а також захист правового статусу ветеранів через свою мережу територіальних відділів. Міністерство соціальної політики зосереджується на загальному соціальному захисті громадян, включаючи ветеранів, забезпечуючи пільги на житлово-комунальні послуги, сприяючи їх працевлаштуванню через регіональні служби соціального захисту та центри соціальних послуг.

Однак, попри існуючу інституційну структуру, система соціального захисту ветеранів стикається з низкою серйозних викликів. Однією з основних проблем є дублювання функцій між різними відомствами, що призводить до неефективного використання ресурсів і плутанини в процесі надання допомоги. Наприклад, функції соціальної підтримки ветеранів і їхніх родин нерідко повторюються між територіальними центрами комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) Міністерства оборони й регіональними підрозділами Міністерства у справах ветеранів України.

Іншою важливою проблемою є недостатня кількість кваліфікованого персоналу. Відчувається гостра нестача кейс-менеджерів – фахівців, які б безпосередньо працювали з ветеранами та їхніми сім'ями, забезпечуючи індивідуальний підхід до вирішення їхніх проблем. Це значно ускладнює надання якісних та своєчасних послуг.

Ще однією перепоною є наявність законодавчих прогалин, які ускладнюють процес надання соціальних послуг. Відсутність актуалізованого законодавства, що регулює соціальну підтримку у ТЦК та СП Міністерства оборони і регіональних підрозділах Міністерства у справах ветеранів України, створює правову невизначеність, що впливає на ефективність реалізації програм допомоги.

Крім того, бракує кваліфікованих спеціалістів у структурах соціального захисту та центрах надання соціальних послуг, які б володіли необхідними

навичками для роботи з ветеранами та їхніми родинами. Це обмежує можливості забезпечення соціального захисту на належному рівні.

До ключових проблем, які є перепонами для надання якісних та своєчасних послуг держави з соціального захисту ветеранів та членів їхніх сімей відносять:

1) дублювання функцій між ТЦК та СП Міністерства оборони і регіональними підрозділами Міністерства у справах ветеранів України щодо соціальної підтримки ветеранів та їхніх родин;

2) недостатня кількість персоналу, зокрема кейс-менеджерів, які б здійснювали первинну роботу з ветеранами та їхніми сім'ями;

3) відсутність актуалізованого законодавства, що регулювало б процес соціальної підтримки у ТЦК та СП Міністерства оборони та регіональних підрозділах Міністерства у справах ветеранів України;

4) нестача кваліфікованих фахівців у структурах соціального захисту та Центрах надання соціальних послуг, здатних надавати соціальні послуги та забезпечувати соціальний захист для ветеранів та їхніх родин.

- «Комплексна програма підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України Дніпропетровської області на 2024 – 2028 роки» передбачає такі напрямки удосконалення реінтеграції ветеранів:

- організації навчальних курсів;

- організації навчання для отримання магістерського рівня вищої освіти на основі здобутого раніше бакалаврського рівня вищої освіти в закладах вищої освіти Дніпропетровської області;

- підвищення конкурентоспроможності на ринку праці шляхом отримання ваучера для проходження перепідготовки, спеціалізації, підвищення кваліфікації;

- організація навчання щодо створення та реалізації місцевих ветеранських політик;

- забезпечення санаторно-курортним лікуванням;
- забезпечення допоміжними засобами реабілітації (технічними та іншими засобами реабілітації) і виплати грошової компенсації вартості за самостійно придбані такі засоби;
- надання психологічної допомоги;
- проведення інформаційної роботи щодо основ підприємництва та самозайнятості, у тому числі шляхом отримання грантів на створення або розвиток власного бізнесу;
- надання роботодавцям компенсації у розмірі 50% фактичних витрат на оплату праці та інших компенсаційних виплат;
- сприяння в отриманні мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу;
- організації навчальних курсів із соціальних проєктів у рамках власної справи та сприяння реалізації соціального підприємництва;
- забезпечення виплати грошової компенсації за належні для отримання жилі приміщення;
- сприяння доступному іпотечному кредитуванню;
- організації спортивних заходів та активного відпочинку;
- забезпечення організації та проведення навчально-тренувальних зборів членів збірних команд України – мешканців Дніпропетровської області для участі в міжнародних спортивних змаганнях Ігри нескорених та мультиспортивних змаганнях Warrior Games (Ігри Воїнів). Делегування збірної для участі в Іграх нескорених та мультиспортивних змаганнях Warrior Games (Ігри Воїнів);
- забезпечення транспортним обслуговуванням відвідування реабілітаційно-оздоровчих заходів, заходів з нагоди відзначення Дня Незалежності України, Дня пам'яті захисників України, які загинули в боротьбі за незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України, та Дня захисників і захисниць України, інших свят, пам'ятних дат і скорботних днів в Україні;

- проведення культурно-мистецьких, розважальних, туристичних заходів;
- надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів для виконання (реалізації) програм (проектів, заходів) за результатами конкурсу;
- проведення засідань у форматі круглих столів, семінарів, тренінгів;
- популяризації образу Захисника і Захисниці України шляхом створення та поширення соціальних роликів, ІТ-контенту, поліграфічних матеріалів, бордів, підтримки ветеранської літератури та ветеранського мистецтва;
- розроблення сайту та забезпечення актуалізації даних сайту;
- створення, утримання, благоустрій та оновлення пам'ятних комплексів, меморіалів, алей живої пам'яті, встановлення меморіальних дощок та інших пам'ятних знаків.

В таблиці 3.3 систематизовано напрями удосконалення реінтеграції ветеранів.

Таблиця 3.3.

Напрямами удосконалення реінтеграції ветеранів та членів їхніх сімей

№	Напрямок удосконалення соціальної політики	Опис
1	2	3
1	Створення єдиного електронного порталу для ветеранів	Забезпечення зручного доступу до послуг, підтримки та інформації про права ветеранів і їхніх родин, що зменшить бюрократичні перешкоди та забезпечить швидкий доступ
2	Розширення мережі центрів реабілітації та соціальної адаптації	Збільшення кількості центрів, що надають медичну, психологічну та професійну допомогу ветеранам, допоможе у їхній реінтеграції в суспільство
3	Удосконалення законодавства	Перегляд та актуалізація законодавчих актів, що стосуються реінтеграції ветеранів, з урахуванням нових викликів і потреб сучасних ветеранів.
4	Індивідуальний підхід до кожного ветерана	Впровадження індивідуальних програм реабілітації та соціальної адаптації з урахуванням специфічних потреб кожного ветерана та його родини.

1	2	3
5	Підвищення кваліфікації фахівців, працюють ветеранами	які з Забезпечення навчання фахівців із супроводу ветеранів для підвищення якості надання послуг ветеранам, що дозволить ефективніше задовольняти їхні потреби.
6	Міжвідомча координація	Створення механізмів для ефективної координації дій між різними державними органами для уникнення дублювання повноважень та підвищення ефективності роботи
7	Соціальна та психологічна підтримка для родин ветеранів	Розвиток програм психологічної підтримки та допомоги членам родин ветеранів у їхній адаптації до нового соціального середовища після повернення ветерана.
8	Інформаційна кампанія для підвищення суспільного визнання ветеранів	Організація медіа-кампаній та освітніх ініціатив для зміни ставлення суспільства до ветеранів, підвищення їхнього статусу та забезпечення їх гідного місця в суспільстві

Джерело: складено автором на основі [12-13]

Отже, дані наведені в таб. 3.3 дають чітке розуміння напрямів, що можуть бути реалізовані для поліпшення соціальної політики захисту ветеранів та їхніх сімей у майбутньому.

Оновлена державна політика соціально-правового захисту ветеранів повинна враховувати ряд викликів, таких як швидке зростання кількості пільгових категорій, нестача бюджетних коштів для задоволення потреб ветеранів та їхніх сімей, а також зростаючий попит на послуги, зокрема психологічну підтримку і медичну допомогу, що стали актуальними після повномасштабного вторгнення.

Для забезпечення ефективного функціонування соціальних програм важливо постійно удосконалювати механізми громадянської участі та партнерства між державою, громадянським суспільством і бізнес-сектором. Це можна досягти за допомогою низки заходів. По-перше, необхідно організувати регулярні майданчики для відкритого обговорення проблем і ідей між урядовцями, громадянами та бізнес-структурами, що сприятиме врахуванню різних точок зору та дасть більш обґрунтоване уявлення про ситуацію. По-друге, варто створити онлайн-платформи, які надаватимуть

доступ до інформації про соціальні програми, їхні результати та витрати, що збільшить прозорість і дозволить громадянам більш активно долучатися до оцінки та підтримки таких ініціатив.

Крім того, потрібно запровадити стимули для бізнесу та громадських організацій співпрацювати з державними установами в реалізації соціальних програм. Це може включати податкові пільги, гранти або інші форми підтримки для заохочення участі у проектах, що мають суспільне значення. Важливо також підтримувати соціальні підприємства та інноваційні проекти, спрямовані на вирішення актуальних соціальних проблем, через фінансування та розвиток партнерств, що сприятимуть стійкому розвитку соціальних ініціатив. Для ефективного розв'язання цих проблем соціально-правова підтримка має бути адресною - надаватися тільки тим, хто справді потребує допомоги, та ефективною - покривати потреби, що сприяють реінтеграції ветеранів. Нова система має забезпечити легкий доступ до послуг через електронний кабінет, з надійним захистом особистих даних, без бюрократичних бар'єрів, і з підготовленими працівниками, які ефективно працюють з ветеранами.

Лише за таких умов можна гарантувати повноцінну реінтеграцію ветеранів у суспільне життя, підвищення їхньої якості життя та сприяння соціальній згуртованості.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота виконана на актуальну тему, оскільки реінтеграція ветеранів є критично важливим завданням для України, особливо в умовах зростання кількості осіб, які повертаються з зони бойових дій.

Метою дослідження був аналіз світового та українського досвіду реінтеграції ветеранів та розробка рекомендацій для вдосконалення політики України у цій сфері. В результаті поставлених на початку роботи задач, можна зробити наступні висновки:

1. Узагальнено сутність основних категорій через вивчення законодавчих документів та наукових підходів різних науковців. Українське визначення ветерана можна описати як всеосяжне та комплексне щодо широкої низки попередньо створених категорій. За всіма стандартами НАТО та ЄС, реінтегрований військовослужбовець або ветеран вважається таким, коли він вже ніколи не повертається у військо. Україна не має розкоші дозволити настільки реінтегровувати наших ветеранів, аби вони були завжди цивільними. Реінтеграція ветеранів - це багатогранний процес повернення осіб, які брали участь у військових діях, до мирного життя, інтеграції їх у соціальні, економічні та культурні аспекти суспільства.

2. Реінтеграція - це система відновлення соціальної цілісності особи, при якому держава надає і забезпечує конкретні послуги та можливості, серед яких людина обирає ті, яких потребує і докладає зусиль для збалансування внутрішньої єдності та відновлення власної соціальної активності. Розглядається у різних аспектах: *соціальному* (подолання соціальної ізоляції, зміцнення зв'язків із громадою, формування позитивного іміджу ветерана); *економічному* (працевлаштування, підтримка підприємництва, подолання дискримінації) та *психологічному* (подолання наслідків бойових дій, підтримка сімей, розвиток культури підтримки)

3. Законодавче регулювання реінтеграції ветеранів є невід'ємною складовою системи їх соціального захисту та охоплює комплекс нормативно-правових актів, які встановлюють права, пільги, фінансову допомогу, доступ до медичних послуг та інші форми соціальної підтримки. Питання надання послуг ветеранам врегульовано понад 156 законодавчими актами, а заходи реінтеграції реалізують 18 окремих інституцій в Україні. Серед них: Міністерство у справах ветеранів, Міністерство соціальної політики, Міністерство охорони здоров'я, Міністерство оборони, Міністерство освіти і науки, Державний пенсійний фонд, Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю, Державна служба зайнятості.

4. Реінтеграція – це як процес, так і результат повернення до цивільного життя, що включає взаємодію особи та навколишнього середовища. Виокремлюють декілька рівнів реінтеграції у суспільство: індивідуальний рівень (ветеран та його особистий стан), міжособистісний рівень (ветеран та його найближче оточення), рівень спільноти (ветеран та побут), суспільний рівень (ветеран та держава).

5. За даними Міністерства ветеранів, станом на липень 2024 року в Україні було 1 300 000 ветеранів, Приблизно 80% з них — мобілізовані люди. Після закінчення війни в Україні кількість ветеранів може сягнути 5–6 мільйонів людей. Станом на 01 квітня 2024 року кількість ветеранів війни та прирівняних до них осіб Дніпропетровської області становить 109 253 особи.

6. В роботі узагальнено деякі питання аналітичних досліджень щодо реінтеграції ветеранів. Визначено, що нагальними питаннями для ветеранів є фінансові (безпосередньо – отримання пільг, працевлаштування, перенавчання, житлові питання тощо), соціальні (інклюзивний простір, соціалізація, домашнє насильство), медичні (протезування, психічне здоров'я), правові (консультування). Визначено, що найбільший рівень довіри серед соціальних інституцій ветерани мають до ЗСУ. Довіра до місцевої влади була пов'язана з оцінюванням ветеранами рівня реагування влади на потреби ветеранів і відзначався, як такі, що не завжди реагують на

потреби ветеранів.

7. Позитивними зрушеннями у 2024 році в роботі мін ветеранів слід вважати впровадження програми згідно якої ЦНАП стане «єдиним вікном», створення Єдиного державного реєстру ветеранів війни, на місцевому рівні активно функціонують реабілітаційні центри, що працюють на базі громадських організацій; впровадження нового електронного сервісу «Е-Карта вакансій держслужби» як результат співпраці Мінветеранів, НАДС та Міжнародної організації з міграції (МОМ); Створення цілісної програми підтримки для ветеранського підприємництва, грантові програми на започаткування власної справи; започаткування посади для місцевого самоврядування фахівця із супроводу ветерана та демобілізованих осіб.

8. Визначено проблеми, що обмежують ефективність реінтеграційної політики. Серед таких : недостатність фінансування, нестача кваліфікованих кадрів, фрагментарність підходів, відсутність координації між органами влади, недостатній рівень співпраці з громадськими організаціями, соціальна стигматизація, незадовільний рівень обізнаності громадян, зайнятості ветеранів і ветераном, психологічні аспекти реінтеграції.

9. Проведено оцінку досвіду громадських організацій, як каталізатора інноваційних підходів до соціальної адаптації, економічної інтеграції та психологічної реабілітації в зарубіжних країнах та дано характеристику власного досвіду. Принципи політики реінтеграції в країнах ЄС: індивідуальний підхід, інтеграція у громаду, підтримка сімей ветеранів, міжсекторальна співпраця. На початок 2025 року в Україні діє 122 ветеранські простори різних організаційно-правових форм: комунальні установи обласного чи місцевого значення, простори, створені громадськими організаціями тощо. Основні послуги, що надаються: юридичне консультування, психологічна допомога, підтримка фізичного здоров'я, працюють групи підтримки, соціальний супровід, організують корисне дозвілля, інформаційно-просвітницькі, творчі, спортивно-оздоровчі заходи,

виїзні консультації та відпочинок для родин.

10. Основними досягненнями українських Громадських організацій є реалізація проєктів з професійної адаптації, підтримка психологічного здоров'я, залучення міжнародної допомоги. Проблеми українських ГО: **обмеженість фінансування, нестача фахівців, відсутність системної підтримки з боку держави.** Визначено в роботі, що підвищення ефективності діяльності громадських організацій у сфері реінтеграції можна досягти через розвиток державно-громадського партнерства, залучення міжнародних партнерів та підтримки волонтерського руху.

11. Вивчення світового досвіду реінтеграції ветеранів дозволило визначити, що в країнах ЄС політика реінтеграції базується на принципах: індивідуального підходу, інтеграції у громаду, підтримки сімей ветеранів, між секторальної співпраці. Підходи до реінтеграції У країнах що розглядалися (а це США, Канада, зраїль, Польща, Німеччина Франція) ускладнюють обмін найкращими практиками через різні підходи.. Рішенням може стати створення єдиного європейського стандарту реінтеграції.

12. Узагальнення і систематизація викладеного матеріалу дозволила сформулювати пропозиції щодо удосконалення механізму публічного управління у сфері реінтеграції ветеранів. А саме: створення єдиного електронного порталу для ветеранів; розширення мережі центрів реабілітації та соціальної адаптації; Удосконалення законодавства; Індивідуальний підхід до кожного ветерана; Підвищення кваліфікації фахівців, які працюють з ветеранами; Міжвідомча координація; Соціальна та психологічна підтримка для родин ветеранів; Інформаційна кампанія для підвищення суспільного визнання ветеранів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ахмедова О.О., Орлова Н. С.. Міжнародний досвід реінтеграції мігрантів після збройних конфліктів. № 10 (2024): *Державне управління: удосконалення та розвиток*. <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.10.4>
2. Бусел В.Т. (ред.) (2005). Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ: ВТФ «Перун», 1728 с.
3. Ветерани та їх реінтеграція у суспільство. URL:<https://niss.gov.ua/news/komentariiekspertiv/adaptatsiya-veteraniv-viyny-domurnoho-zhyttya-pomichnyk-veterana>
4. Ветеранський простір Дніпропетровщини. <https://www.veteran-prostir.dp.ua/tsentr-veteranskoho-rozvytku/>
5. Ветеранська політика в громадах: як це працює та які можливості може використати місцева влада. Децентралізація. 05.01.2025 р. <https://decentralization.ua/news/19068>
6. Вільна енциклопедія Вікіпедія. <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
7. Вікторова Л. В. Соціальна допомога військовослужбовцям в умовах війни: аналіз політик та практик в Україні. Theoretical and empirical scientific research: concept and trends (Section VI: Social Work and Social Welfare). 2023. <https://doi.org/10.36074/logos-23.06.2023.12>
8. Грищенко І. М. (2024). Удосконалення механізмів публічного управління у сфері соціального захисту ветеранів війни та членів їхніх сімей. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. №11 <https://doi.org/10.32702/2307-2156.2024.11.5>
9. Деякі питання забезпечення інституту помічника ветерана в системі переходу від військової служби до цивільного життя. Постанова Кабінету міністрів України від 02 серпня 2024 р. № 881.

<https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-zabezpechennia-institutu-pomichnyka-veterana-v-systemi-perekhodu-vid-viiskovoi-s88120824>

10. Іванов М. О. (2023). Національна безпека і реінтеграція ветеранів: взаємозв'язок. *Вісник національної безпеки України*, 11(2), 89-97

11. Коваль Г. В., Мурашко Д.М. Основні засади реінтеграції ветеранів: досвід США. *Актуальні проблеми економіки* № 11 (281), 2024

12. Коленіченко Т.І. (2022) Соціально-психологічні детермінанти соціальної реінтеграції ветеранів гібридної війни в умовах сучасного соціуму. *Вісник. Серія: педагогічні науки*. 17 (173) DOI: 10.5281/zenodo.7080189

<https://visnyk.chnpu.edu.ua/index.php/visnyk/article/view/57/59>

13. Конституція України від 28.06.1996р. №254к/96-ВР
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

14. Лебедєв В. Г. (2021). Психологічна адаптація ветеранів: український контекст. *Науковий вісник психології*, 3(5), 45-56.

15. Механізми забезпечення стійкості та відновлення територіальних громад в Україні для формування системи належного життєзабезпечення населення. Звіт про науково-дослідну тему
https://nubip.edu.ua/sites/default/files/u173/richniy_zvit_nni_nep_2023_z_titulkoju.pdf

16. Низка суттєвих проблем, які гальмують ефективну реалізацію підприємницьких ініціатив серед ветеранів. URL:
<https://nssu.gov.ua/news/sotsialna-adaptatsiia-veteraniv-viiny-tachleniv-ikhnikh-simei>

17. Міністерство у справах ветеранів. Офіційний веб-сайт:
<https://mva.gov.ua/>

18. Міністерство у справах ветеранів Польщі. (2023). Реінтеграція ветеранів: Польський досвід.

19. Огляд міжнародних практик у сфері реінтеграції ветеранів: міркування щодо воєнного та повоєнного контексту України. Звіт ПРООН

19.09.2023 р <https://www.undp.org/uk/ukraine/publications/ohlyad-mizhnarodnykh-praktyk-u-sferi-reintehratsiyi-veteraniv-mirkuvannya-shchodovoyennoho-ta-povoyennoho-kontekstu-ukrayiny>

20. Отримання ветеранами початкового капіталу для відкриття бізнесу.
IURL: <https://www.kmu.gov.ua/news/uriad-dav-zelene-svitlo-profesiinii-adaptatsii-veteraniv-ta-chlenivikhnikh-simeizabiudzhetnikoshty>

21. Петренко О. В. (2023). Законодавче забезпечення реінтеграції ветеранів в Україні: проблеми та перспективи. *Юридичний журнал України*, 7(4), 25-39.

22. Повернись живим. (2023). Офіційний сайт

23. Положення про Міністерство у справах ветеранів України. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1175 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1175-2018-%D0%BF#Text>

24. Послуги служби зайнятості для ветеранів: навчання, сприяння у працевлаштуванні, гранти на розвиток бізнесу: Київський міський центр зайнятості. (2024, 19 січня). <https://kie.dcz.gov.ua/novyna/poslугy-sluzhby-zaunyatosti-dlya-veteraniv-navchannya-spruyannya-u-pracevlashtuvanni-granty>

25. Потреби ветеранів і ветераном. Результати шостого опитування Українського Ветеранського фонду. Жовтень 2024. <https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/11/Opytuvannia-veteraniv-zhovten-2024.pdf>

26. Про відсутність системного підходу до освіти та менторства у освітніх програмах. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minveteraniv-uriad-ukhvalyv-postanovu-shchodo-periodychnosti-profesiinoi-adaptatsii-veteraniv-ta-chleniv-ikhnikh-simeizabiudzhetnikoshty>

27. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо спрощення процедури надання особам статусу особи з інвалідністю внаслідок війни та члена сім'ї загиблого (померлого) Захисника чи Захисниці України: Постанова КМУ №416 від 9.04.2024.

28. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 05.08.2020 № 695 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

29. Про затвердження плану дій на 2021-2025 роки щодо реалізації Національної стратегії розвитку системи фізкультурно-спортивної реабілітації ветеранів війни та членів їх сімей: Постанова Кабінету Міністрів України; План від 30.06.2021 № 667. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2021-%D0%BF#Text>

30. Про особливості реалізації державної політики у сферах зайнятості та загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття під час воєнного стану та після його припинення або скасування: Постанова Кабінет Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 735 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/416-2024-%D0%BF#Text> (дата звернення 30.12.2024)

31. Про Комплексну програму підтримки ветеранів війни, членів їх сімей, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України Дніпропетровської області на 2024 – 2028 роки. <https://oblrada.dp.gov.ua/rishennia>

32. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 № 2011-ХІІ. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

33. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 22.10.1993 р № 3551-ХІІ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення 10.12.2024)

34. Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист Закон України від 24.03.1998 № 203/98-ВР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203/98-вр#Text>

35. Про схвалення Стратегії утвердження української національної та громадянської ідентичності на період до 2030 року та затвердження

операційного плану заходів з її реалізації : Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія, План, Заходи від 15.12.2023 № 1322.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1322-2023-%D0%BF#Text>

36. Реінтеграція ветеранів у суспільство. CEO Club. 02.06.2023.
<https://www.ceoclub.com.ua/tpost/reintegraciya-veteraniv-u-suspilstvo>

37. Роль держави у соціальній реінтеграції ветеранів та ветераном. Аналітичний звіт Український ветеранський фонд.
<https://veteranfund.com.ua/wp-content/uploads/2024/10/Rol-derzhavy-u-sotsialniy-reintehratsii-veteraniv-i-veteranok.pdf>

38. Система безоплатної правової допомоги – 500 днів повномасштабної війни: Урядовий портал Мін'юст. (2023, 12 липня).
<https://www.kmu.gov.ua/news/miniust-systema-bezoplatnoi-pravovoi-dopomohy-500-dniv-povnomasshtabnoi-viiny>

39. Системи соціальної підтримки ветеранів: Хорватія, Ізраїль, Велика Британія, Сербія та Данія. Аналітична записка / [С.Брус, Я.Бухта, І.Шматко]; За заг.ред. Д.Султангалієва та Л.Гала. Київ, 2023. 104с.

40. Соціальна відповідальність: реінтеграція ветеранів у суспільство. Інтернет магазин «Sheriff».02.12.2024
<https://sheriff.com.ua/uk/news/reintegratsiya-veteraniv>

41. Соціальна політика в громадах: підтримка ветеранів у повноваженнях органів місцевого самоврядування: Міністерство Соціальної політики України. (2024, 31 січня). <https://www.msp.gov.ua/news/23488.html>.

42. Соціальна реінтеграція ветеранів в Україні. Підсумковий аналітичний звіт. Листопад 2023
https://ukraine.iom.int/sites/g/files/tmzbd11861/files/documents/2024-01/veterans-social_reintegration_ukr.pdf

43. Статистика щодо кількості українських ветеранів хочуть мати власну справу. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/246762.html

44. Ткачук К. Від воїнів до цивільних: шлях реінтеграції ветеранів в Україні. ГО Юридична сотня. 13.06.2024 <https://legal100.org.ua/vid-voyiniv-do-cyvilnyh-shlyah-reintegracziyi-veteraniv-v-ukrayini/>

45. Фунтікова О.О. Педагогіка вищої школи. Словник-довідник. Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ». 2007. 404 с.

46. Центр ветеранського розвитку м. Дніпро. <https://www.veteran-prostir.dp.ua/tsentr-veteranskooho-rozvytku/>

47. ЦНАП стане «єдиним вікном» отримання послуг для ветеранів та їхніх родин: Урядовий портал. (2024, 13 березня). <https://www.kmu.gov.ua/news/tsnap-stane-iedynym-viknom-otrymannia-posluh-dlia-veteraniv-ta-ikhnikhrodyn>

48. Що має зробити Україна, щоб ре інтегрувати ветеранів: підходи та фінансування. Центр економічних стратегій. 2023. <https://ces.org.ua/veterans-needs-discussion/>

49. Ярмаченко М.Д. Педагогічний словник. Київ: Педагогічна думка, 2001. 516 с. Yarmachenko, M.D. (2001). *Pedagogichniy slovnik* [Pedagogical dictionary]. Kyiv: Pedagogichna dumka.

50. Adler, J. (2019). *Social reintegration of military veterans: Challenges and strategies*. Routledge.

51. Bell, D. (2020). *Veterans and reintegration: A global perspective*. Oxford University Press.

52. Bundeswehr Social Welfare. (2023). *German Veterans' Social Support Programs*.

53. Code des pensions militaires d'invalidité et des victimes de guerre. (2022). *Veterans' Social Policy in France*.

54. European Commission. (2023). *Veterans in Society: EU-Wide Initiatives*.

55. European Veterans Federation. (2022). «Best Practices in Veterans Reintegration». – URL: <https://www.evf-europe.org>

56. Hansen, M. (2021). Veterans in society: Lessons from Norway. *Nordic Journal of Sociology*, 22(1), 67-78.
57. Morin R. (2011) *The Difficult Transition from Military to Civilian Life*. Ashington, DC: Pew Research Center.
58. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English (2000). Sixth Edition; ed. by Sally Wehmeier. Oxford : University Press. 1540 p.
59. Özerdem A. (2012). A re-conceptualisation of ex-combatant reintegration: social reintegration approach. *Conflict, Security & Development*. P. 51–73.
60. *Reintegration and Reconciliation in Conflict: Experience and Lessons*, Research Analysts Paper, UK FCO, 2016 [Реінтеграція і примирення під час конфлікту: досвід і уроки, аналітичне дослідження, UK FCO, 2016 р.]
61. Smith, T. (2020). GI Bill and veteran reintegration: *An American model*. *Journal of Military Studies*, 15(2), 34-50.
62. Team Rubicon. (2023). Офіційний сайт.
63. U.S. Department of Veterans Affairs. (2023). *Veterans Affairs Act*. – URL: <https://www.va.gov/>
64. Veterans Affairs Canada. (2023). <https://veteranspensionsettlement.kpmg.ca/>
65. Veterans Transition Network. (2023). Офіційний сайт.
66. Wounded Warrior Project. (2023). Офіційний сайт.
67. ZDVO. (2022). *Zahal Disabled Veterans Organization Programs*. – URL: <https://www.zdvo.org>

ДОДАТКИ

до кваліфікаційної роботи

За темою Реінтеграція ветеранів :світовий та український досвід

Зубачова Єгора Вадимовича

CERTIFICATE

is awarded to

Zubachov Yehor

for being an active participant in
VI International Scientific and Practical Conference

**“SCIENTIFIC ACHIEVEMENTS
OF CONTEMPORARY SOCIETY”**

24 Hours of Participation

(0,8 ECTS credits)

LONDON

10-12 January 2025

sci-conf.com.ua

Визначень поняття «ветеран» та визначення статусу в обраних країнах

№ з/п	Країна	Визначення поняття та визначення статусу
1	2	3
1.	Австралія	<p>Визначення: «Особа, яка служить або служила в АСО щонайменше один день». Сюди належать регулярні та резервні сили.</p> <p>Надання (визначення) статусу: відповідно до службових записів, які веде Міністерство оборони (МО).</p>
2.	Хорватія	<p>Визначення: ветеран вітчизняної війни в Хорватії – це «особа, яка організованим чином брала участь у захисті незалежності, територіальної цілісності та суверенітету Республіки Хорватії». Сюди належить низка підкатегорій осіб, залучених до бойових дій, а також сім'ї загиблих і тих, хто підтримував воєнні потуги.</p> <p>Надання статусу: застосування через Міністерство оборони</p>
3.	Франція	<p>Визначення: у Франції Національне управління ветеранів і жертв війни використовує доволі вузьке визначення, сюди належить служба у визнаному бойовому підрозділі щонайменше впродовж 90 днів, бойовий досвід / участь у визнаній зовнішній місії.</p> <p>Надання статусу: заявки можна подавати до Національного управління ветеранів і жертв війни, і видається «картка учасника бойових дій», якщо статус підтверджують записи.</p>
4.	Німеччина	<p>Визначення: після тривалих дискусій щодо статусу та визначення поняття «ветеран» у зв'язку з чутливими моментами, пов'язаними з роллю військових у часи Другої світової війни, Федеральне міністерство оборони Німеччини в листопаді 2018 року заявило, що «кожен солдат, який служить у Bundeswehr (збройних силах) і всі ті, хто з почесними звільнений з армії, тобто без втрати звання, вважаються ветеранами збройних сил».</p> <p>Надання статусу: відповідно до службових записів Bundeswehr.</p>
5.	Ізраїль	<p>Визначення: Ізраїлі є національна служба, з допомогою якої більшість молодих громадян Ізраїлю проходять строкову військову службу. Використовують термін «звільнений солдат» на позначення «особи, яка: (а) прослужила щонайменше дванадцять місяців (окрім виняткових випадків), (б) служила у Збройних силах Ізраїлю, прикордонній поліції, поліції Ізраїлю чи в'язничній службі або (в) пройшла національну державну службу у визнаній установі». Сюди не належать особи, які перебувають на службі в резерві.</p> <p>Надання статусу: відповідно до службових записів Міністерства оборони.</p>
6.	Сполучене Королівство	<p>Визначення: «Будь-яка особа, яка прослужила щонайменше один день у Збройних силах (ЗС) або в регулярних, резервних силах» (яка вже залишила службу). Комерційні моряки, якщо вони виконували визначені законом військові операції також вважаються ветеранами. Резервісти, які не мобілізовані, також отримують статус ветерана, окрім випадків і до моменту, коли їх не призвуть на фактичну службу».</p> <p>Надання статусу: відповідно до службових записів Міністерства оборони.</p>

Продовження таблиці

1	2	3
7.	Польща	<p>Визначення: у Польщі є дві окремі групи ветеранів, розділені в цьому дослідженні як Групи (А) і (Б). Група А: «Ветерани війни» «Ветерани, які брали участь у боротьбі за незалежність і суверенітет Польщі в межах військових підрозділів Польщі чи союзників у період 19141-956 рр., працювали в підпільних органах влади, надавали притулок особам, яким загрожувала смертна кара (наприклад, членам єврейської громади в часи Другої світової війни), та учасники повстань проти комуністичного режиму у грудні 1970 р.». Група Б: Учасники операцій за межами державних кордонів Польщі: «Член військових сил, прикордонної служби, поліції, Агентства державної охорони чи Національної пожежної служби, який офіційно перебував на миротворчій чи стабілізаційній місії щонайменше 60 днів».</p> <p>Надання статусу: (Група А) by «The Office for War Veterans and Victims of Oppression» and (Група Б) according to the service record held by the Ministry of Defence.</p>
8.	США	<p>Визначення: особа, яка служила як чинний військовослужбовець у флоті чи в повітряних силах і яку було звільнено зі служби чи звільнено від виконання обов'язків за будь-яких умов, окрім як у зв'язку з ганебною поведінкою. Резервісти, призвані на чинну службу на федеральному рівні, або особа, яка отримала поранення, завдане під час навчань, також може вважатися ветераном.</p> <p>Надання статусу: службові записи Міністерства оборони.</p>

Законодавче забезпечення соціальної реінтеграції ветеранів війни та членів їх сімей

Назва	Дата, №	Коротка характеристика
Закон України «Про соціальні послуги»	17.01.2019 № 2671-VIII	Визначено основні організаційні та правові засади, класифікацію, типи, організацію фінансування та порядок надання соціальних послуг, особам, які опинилися в складних життєвих обставинах (СЖО)
Закон України «Про статус ветеранів війни та гарантії їх соціального захисту»	22.10.1993 р №3551-XII	Визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення відповідних умов для їх соціального захисту та гарантує життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві поваги та визнання вкладу ветеранів.
Закон України «Про правовий та соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей»	21.12.1991 №2011-XII	Встановлює ключові принципи державної політики у сфері соціального захисту військовослужбовців та їх родин, формує цілісну систему їх соціального та правового захисту, забезпечує військовослужбовцям та членам їх сімей сприятливі умови в економічному, соціальному та політичному планах для виконання їх конституційного обов'язку щодо оборони Вітчизни та регламентує відповідні відносини в даній сфері
Закон України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист»	24.03.1998 № 203/98-ВР	Регулює статус ветеранів військової служби, інших силових структур, встановлює основні принципи державної політики щодо соціального захисту громадян, які були звільнені з військової або служби в силових органах, а також членів їх сімей, гарантує цим особам право на гідне життя, активну участь у суспільному житті, а також повагу та визнання їх внеску в суспільство
Постанова КМУ «Деякі питання забезпечення житлом деяких категорій осіб, які брали участь у бойових діях на території інших держав, а також членів їх сімей»	28.03.2018 №214	Визначає порядок та умови призначення субсидій з державного бюджету місцевим бюджетом з метою виплат грошової компенсації особам, які мають право на житло відповідно до умов, визначених законодавством, та брали участь у бойових діях на території інших держав, а також їх сім'ям

<p>Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей, членів сімей загиблих ветеранів війни, членів сімей загиблих Захисників та Захисниць України»</p>	<p>10.06.2022 №66</p>	<p>Визначає процедуру, завдання, принципи, етапи комплексного огляду системи соціального захисту ветеранів війни та членів їх сімей</p>
<p>Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання та позбавлення статусу учасника бойових дій для осіб, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України»</p>	<p>20.08.2014 №413</p>	<p>Визначає порядок надання та позбавлення статусу учасника бойових дій, перелік та форми необхідних довідок</p>
<p>Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження типового договору про надання соціальних послуг»</p>	<p>23.12.2020 №847</p>	<p>Визначає типову структуру договору про надання соціальних послуг між отримувачем (ветераном війни) та надавачем</p>
<p>Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України»</p>	<p>09.12.2015 №703</p>	<p>Визначає організацію процесу психологічної реабілітації військовослужбовців Збройних Сил України порівняних до них осіб.</p>

Інституції, які несуть ключову відповідальність за реінтеграцію ветеранів

Інституції	Відповідальність / Функція
1	2
Міністерство у справах ветеранів	<ul style="list-style-type: none"> ■ Міністерство у справах ветеранів України (Мінветеранів) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України ■ Забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни, осіб, які мають особливі заслуги перед Батьківщиною, постраждалих учасників Революції Гідності, членів сімей таких осіб і членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України ■ Формує і реалізує державну політику у сфері: (а)соціального захисту ветеранів та членів їх сімей, зокрема забезпечення психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації, зайнятості, підвищення конкурентоспроможності на ринку праці, а також санаторно-курортним лікуванням, житлом; (б) надання довічних державних стипендій, щорічної виплати до Дня Незалежності України разової грошової виплати (крім організації такої виплати); (в) надання, позбавлення статусу та видачі посвідчень ветеранам та членам сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членам сімей загиблих (померлих) Захисників і Захисниць України; вшанування пам'яті ветеранів; (г) залучення ветеранів до утвердження української національної та громадянської ідентичності, зокрема через реалізацію заходів національно-патріотичного та військово-патріотичного виховання
Міністерство соціальної політики	<ul style="list-style-type: none"> ■ Міністерство соціальної політики – це центральний орган виконавчої влади, який має спеціальні повноваження щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків, забезпечення гуманітарної допомоги. ■ Забезпечення розробки та реалізації державної політики у сфері: (а) субсидій на житло, комунальні виплати та паливо; (б) пенсійного забезпечення, (в) соціальної та професійної адаптації, (г) забезпечення санаторно-курортного лікування та компенсації вартості такого лікування, (г) виплати одноразової грошової допомоги, (д) організації безплатного проїзду. ■ Забезпечення соціальними послугами та проведення соціальної роботи, зокрема позачергового обслуговування установами, які надають соціальні послуги – зокрема реабілітаційні послуги та створення безбар'єрного середовища для осіб з інвалідністю, а також іншими проблемами, пов'язаними з мобільністю. ■ Забезпечення в межах повноважень, наданих законом, контролю за виробництвом технічних та інших засобів реабілітації, а також керівництва й координації діяльності Фонду соціального захисту осіб з інвалідністю.
Міністерство охорони здоров'я	<ul style="list-style-type: none"> ■ Міністерство охорони здоров'я забезпечує розробку та реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я, а також захисту населення від інфекційних захворювань, зокрема ВІЛ / СНІД, та профілактики неінфекційних захворювань.

Додаток Г2
Продовження табл.1

1	2
	<p>■ Для ветеранів сюди входить (а) щорічний медогляд і диспансеризація з залученням відповідних спеціалістів; (б) отримання ліків, медичних виробів, імунобіологічних препаратів та медичних товарів, (в) забезпечення пріоритетного обслуговування у медично-профілактичних закладах, фармацевтичних закладах, а також пріоритетна госпіталізація, (г) безкоштовні зубні протези (за винятком протезів, які виготовлені з дорогоцінних металів).</p>
Міністерство оборони	<p>Міністерство оборони забезпечує розробку та реалізацію державної політики з питань національної безпеки у військовій сфері, у сфері оборони та військового будівництва в мирний час та в особливі періоди. Міністерству оборони підпорядковуються Збройні сили та Державна спеціальна служба транспорту.</p> <p>■ Воно реалізовує заходи, спрямовані на забезпечення соціальних, економічних і правових гарантій для військовослужбовців, членів їхніх сімей та працівників Збройних сил, осіб, звільнених у резерв, або осіб, які вийшли у відставку, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули, зникли безвісти, отримали інвалідність під час військової служби або яких було взято в полон під час бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях.</p> <p>Забезпечує юридичний та соціальний захист військового особового складу, резервістів Збройних сил, призовників, членів їхніх сімей і працівників Збройних сил відповідно до законодавства, забезпечує рівні права та можливості для жінок і чоловіків, здійснює профілактичну діяльність і заходи, спрямовані на подолання проблеми ГЗН.</p> <p>■ Санаторно-курортне лікування військовослужбовців і ветеранів військової служби, членів їхніх сімей, ветеранів війни, працівників Збройних сил та інших категорій громадян, які мають право користуватися медичними закладами Міністерства оборони.</p>
Міністерство освіти і науки	<p>■ Забезпечує учасникам бойових дій та їхнім дітям, зокрема дітям, які навчаються на денній формі у закладах професійної (професійно-технічної), професійної передвищої та вищої освіти, до моменту закінчення навчального закладу такою дитиною, але лише доки вони не досягнуть віку 23 років, державну цільову допомогу для отримання професійної (професійно-технічної), професійної передвищої та вищої освіти у закладах державної та комунальної форми власності ■ Сюди належить повна або часткова оплата навчання коштом держави та місцевого бюджету; пільгові довгострокові кредити на навчання; соціальні стипендії; безплатне забезпечення підручниками; безплатний доступ до інтернету, систем баз даних у державних та комунальних освітніх закладах; безплатне проживання в гуртожитку</p>
Державний пенсійний фонд	<p>Пенсійний фонд України – це центральний орган, який працює за посередництвом Міністерства соціальної політики, який реалізовує державну політику щодо пенсійного забезпечення й веде реєстри осіб, які підлягають обов'язковому державному соціальному страхуванню.</p> <p>■ Сюди належить забезпечення раннього виходу на пенсію; пенсійне забезпечення (за роки служби, у зв'язку з інвалідністю, у разі втрати годувальника), надбавка й державна соціальна допомога для догляду за особами з інвалідністю.</p>

Додаток ГЗ
Продовження табл.1

1	2
Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю	Фонд соціального захисту осіб з інвалідністю – це неприбуткова бюджетна установа, діяльність якої визначає, координує і контролює Міністерство соціальної політики України. ■ Основні завдання Фонду такі: (а) забезпечення засобами для реабілітації та мобільності, зокрема протезно-ортопедичними засобами, а також (б) забезпечення в межах своїх повноважень реалізації заходів, спрямованих на працевлаштування і зайнятість осіб з інвалідністю, зокрема сприяння створенню робочих місць.
Державна служба зайнятості	Забезпечення допомоги громадянам у виборі відповідної роботи та залучення до організації громадських та інших тимчасових робіт, зокрема (а) допомога громадянам в організації підприємницької діяльності шляхом надання індивідуальних та групових консультацій (б) організація навчання, перекваліфікації та підвищення кваліфікації безробітних з урахуванням нинішнього попиту на ринку праці й на майбутнє, підтвердження результатів неформального професійного навчання; (в) професійно орієнтаційна робота з населенням; (г) додаткова допомога із працевлаштування окремих категорій громадян, які не є конкурентоспроможними на ринку праці.

Центральні Органи Виконавчої Влади: їх роль та функції в реінтеграційному процесі

